

2014

þý ” 1 μ , 1/2 © Â ç 1 0 ç 1/2 ç 1/4 1 0 © 0 Á - Ã . 0 ±
þý 0 Á - Ã . Ç Á - ç Å Â Ã Ä . 1/2 μ Å Á É ¶ Î 1/2 .
þý À μ Á - À Ä É Ã . Ä . Â š Í À Á ç Å .

Xenofontos Myrianthous, Neophyta

þý Á ì ³ Á ± 1/4 1/4 ± Ã Ä ç ” 1 μ , 1/2 - Â 0 ± 1 • Å Á É À ± Ê Ò ÿ 1 0 ç 1/2 ç 1/4 1 0 ì ” - 0 ± 1 ç , • ç 1/4 1 0 © £ Ç ç » ©
þý • μ - À ç » 1 Â - Æ ç Å

<http://hdl.handle.net/11728/6770>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

Διεθνής οικονομική κρίση και κρίση
χρέους στην ευρωζώνη.
Η περίπτωση της Κύπρου.

Διπλωματική Εργασία
Πάφος, Κύπρος, Σεπτέμβριος, 2014

Νεοφύτα Ξενοφώντος Μυριάνθους
Α.Τ: 724457

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα στο Διεθνές και Ευρωπαϊκό Οικονομικό Δίκαιο

Επιβλέπων καθηγητής: Κωνσταντίνος Αθανασσόπουλος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Εισαγωγή	4
2. Η Ευρωζώνη στο πλαίσιο της συνολικής ευρωπαϊκής ενοποίησης .6	
2.1 Δημιουργία, Εξέλιξη και Διεύρυνση της ΕΕ	7
2.2 Ευρωπαϊκές Συνθήκες.....	10
2.3 Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ).....	10
2.4 Πορεία προς το ενιαίο νόμισμα.....	11
2.5 Διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος.....	17
2.6 Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων	18
2.7 Συμπεράσματα.....	18
3. Η διεθνής Χρηματοπιστωτική κρίση και οι επιδράσεις της στην Ευρωζώνη και την Κύπρο	20
3.1 Το χρονικό της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2008	20
3.2 Οι αιτίες της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης	21
3.3 Οι άμεσες συνέπειες της κρίσης	22
3.4 Οι συνέπειες μετά την εκδήλωση της κρίσης	24
3.5 Ερωτήματα και απαντήσεις σχετικά με τις κρίσεις χρέους	25
3.6 Ο ρόλος του ΔΝΤ	26
3.7 Η Κυπριακή Κρίση Μνημόνιο και Κριτική	28
3.7.1 Κυπριακή Κρίση	28
3.7.2 Μνημόνιο	29
3.7.3 Τι προβλέπει το Μνημόνιο	29
3.7.4 Οικονομικές επιπτώσεις	30
3.7.5 Κριτική Του Κυπριακού Μνημονίου	31
3.8 Αλυσιδωτές απώλειες.....	32
4. Χαρακτηριστικά του υφιστάμενου οικονομικού περιβάλλοντος και δυνατότητες εξόδου από την κρίση της Ευρωζώνης και της Κύπρου 33	
4.1 Τα βασικά ελλείμματα του διεθνούς συστήματος	33
4.2 Ευρώπη, Κύπρος Κρίση – Χρήσιμα συμπεράσματα	35
4.3 Ιδεολογικές διαφωνίες και οικονομική κρίση	42

4.4 Εναλλακτικές λύσεις και άμεσες προτάσεις πολιτικής.....	47
5. Ευρωζώνη και κρίση.....	47
5.1 Κριτική στην ασκούμενη πολιτική.....	47
5.2 Νομισματική Ένωση Χωρίς Οικονομική Ένωση.....	49
5.3 Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και Δημοσιονομικός Έλεγχος.....	50
5.4 Ευρωπαϊκή Τραπεζική Ένωση με Ενιαία Εποπτική Αρχή.....	51
6. Συμπεράσματα.....	52
7. Παραπομπές.....	53
8. Βιβλιογραφία.....	53

1. Εισαγωγή

Η παγκόσμια οικονομία σήμερα είναι αντιμέτωπη με τη χειρότερη ύφεση της μεταπολεμικής περιόδου, με το ρυθμό ανάπτυξης να μειώνεται σημαντικά το 2009 και να συνεχίζεται εξίσου τα επόμενα χρόνια. Η κρίση επηρεάζει όλες ανεξαιρέτως τις χώρες, πλούσιες και φτωχές, με ανοικτές ή σχετικά πιο κλειστές οικονομίες, αυτές που στο παρελθόν ακολούθησαν είτε επεκτατική, είτε συντηρητική πολιτική, αυτές που συμμετείχαν στο διεθνές επιχειρηματικό στίβο της περιόδου 2002-2007, αλλά και όσες έδιναν ιδιαίτερη έμφαση στον άνθρωπο και την κοινωνική πολιτική. Καμία χώρα δεν μπορεί να αποφύγει την προσγείωση της οικονομίας της στα νέα δεδομένα, απλώς διαφέρει ο βαθμός της αρνητικής επίπτωσης ανά κράτος.

Το σημείο καίριας απαρχής της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης ήταν –χρονικά– σύντομο, από την κατάρρευση της LehmanBrothers στις 15 Σεπτεμβρίου 2008, έως την ημέρα που το αμερικανικό χρηματιστήριο έφτασε στο χαμηλότερο σημείο του, στις 9 Μαρτίου 2009.

Αλλά το απότομο «πάγωμα» των πιστοληψιών, που αποτελούν τον αιμοδότη της οικονομίας, κράτησε τόσο καιρό ώστε να προκληθεί μόνιμη ζημία στην βιομηχανικές χώρες της Δύσης. Η ζημία είχε τρεις κύριες μορφές, καθεμία από τις οποίες αποτελεί σημαντικό κίνδυνο για τη σταθερότητα της παγκόσμιας οικονομίας σήμερα. Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται ένα υψηλό και αυξανόμενο δημόσιο χρέος, ένα εύθραυστο τραπεζικό σύστημα και μια τεράστια εκροή ρευστότητας στις σύγχρονες οικονομίες, ζητήματα που οφείλουν, κυρίως, οι προηγμένες χώρες να λύσουν άμεσα μέσω συνεργασιών και συνομιλιών σε ανώτατο επίπεδο.

Η κρίση του ευρώ, η οποία βρίσκεται στο επίκεντρο της νέας οικονομικής δίνης, περιέχει μόνο δύο από τις τρεις προηγούμενες μορφές (προβληματικό δημόσιο χρέος στην Ελλάδα και σε άλλες ευάλωτες χώρες και εύθραυστες ευρωπαϊκές τράπεζες, οι οποίες κατέχουν ένα μεγάλο μέρος της οφειλής αυτής). Ως αποτέλεσμα των προβλημάτων στην Ευρώπη, η παγκόσμια οικονομία έχει γίνει ακόμη πιο εκτεθειμένη στα τρία συγκεκριμένα προβλήματα.

Εν συνέχεια, μπορεί η διόγκωση του δημοσίου χρέους να είναι ο προφανέστατος λόγος της ευρωπαϊκής κρίσης, όμως οι πραγματικές αιτίες είναι βαθύτερες, μέσω της έλλειψης ανταγωνιστικότητας, που έχει συνδεθεί με την υιοθέτηση του ευρώ σε χώρες όπως η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Ιταλία, η Πορτογαλία, η Ισπανία και η Κύπρος.

Παράλληλα, μετά την επανένωσή της, η Γερμανία υφίστατο μια ιστορική μεταμόρφωση ώστε να γίνει ο μεγαλύτερος εξαγωγέας στον κόσμο. Όλες οι βόρειες οικονομίες της Ευρώπης αποκόμισαν τα οφέλη της διευρυμένης αγοράς και του μειωμένου ανταγωνισμού που προσέφεραν. Αλλά το μοντέλο ανάπτυξης στις νότιες χώρες ήταν εξ' ολοκλήρου λανθασμένο. Πλέον, μετά τη κατάρρευση της οικονομικής ανάπτυξης και τη σηματοδότηση της αποτυχίας για τον οικονομικό ευρωπαϊκό χώρο, οι κυβερνήσεις οφείλουν να συρρικνώσουν τον ίδιο τους τον εαυτό. Τα κράτη έχουν εγκλωβιστεί σε ένα σημείο μηδέν, προσπαθώντας να ασκήσουν αποτελεσματική οικονομική πολιτική στο πλαίσιο της ΟΝΕ και, από την άλλη, να κατευιάσουν τις διογκώμενες εσωτερικές κοινωνικές προστριβές εξαιτίας των επαχθών ημίμετρων.

Η διπλωματική εργασία εκπονήθηκε εν μέσω πολιτικών και οικονομικών αδιεξόδων για την Ευρώπη και τη χώρα μας. Είναι πλέον κοινό μυστικό, ότι η ΕΕ διακατάχεται από πραγματικό έλλειμμα επικοινωνίας μεταξύ των κρατών μελών της. Τα επωφελούμενα βόρεια κράτη αρνούνται να παρέχουν την απαραίτητη βοήθεια στους αδύναμους κρίκους της ευρωπαϊκής αλυσίδας. Οι κυβερνήσεις και τα έθνη της ηπείρου έχουν εισέλθει σε ένα φαύλο κύκλο συζητήσεων, ημί-μετρων, εξαγγελιών και, εν τέλει, πασιφανούς αδυναμίας εφαρμογής των συμφωνιών που υπογράφονται ανά καιρούς. Τίθενται συνεχώς ερωτήματα για το μέλλον, όχι μόνο της ΟΝΕ αλλά και της ίδιας της ΕΕ. Ακαδημαϊκοί, δημοσιογράφοι και μελετητές αναρωτιούνται αν τελικά η παράδοση εθνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων σε τεχνοκράτες, μη-εντεταλμένους από τα εθνικά κοινοβούλια και τον λαό, προδίδει και την απουσία δημοκρατικών θερμών στο εσωτερικό της Ένωσης.

Σκοπός της εργασίας είναι η μελέτη των αιτιών της διεθνούς οικονομικής κρίσης και οι επιπτώσεις της στην ευρωπαϊκή και Κυπριακή οικονομία.. Η μεθοδολογία που θα ακολουθήσει θα διαμορφωθεί μέσα από τα άρθρα επιφανών συγγραφέων και οικονομολόγων, παλαιότερων εργασιών και μοντέλων. Το στοιχείο της σύγκρισης θα είναι εκείνο ακριβώς το βοηθητικό εργαλείο που θα ενισχύσει την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων και παραδοχών για το τρέχον διεθνές οικονομικό πρόβλημα.

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τη δομή της, η εργασία θα ξεκινήσει την έρευνα μέσα από τη παρουσίαση του εισαγωγικού πλάνου και των βάσεων της ΕΕ και της ΟΝΕ, καθώς και των απαρχών και των συνεπειών της οικονομικής κρίσης του 2008. Εν συνεχεία, παρουσιάζονται οι οικονομικές πεθογένειες της Ελλάδας και της Κύπρου πριν και μετά το ευρώ, αποτυπώνοντας την εικόνα της οικονομίας της μέσω του δημοσίου

χρέους, του φορολογικού και ασφαλιστικού συστήματος και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

2. Η Ευρωζώνη στο πλαίσιο της συνολικής ευρωπαϊκής ενοποίησης

«...The first step is the re-creation of the European family must be a partnership between France and Germany. In this way only can France recover the moral leadership of Europe... The structure of the United States of Europe, if well and truly built, will be such as to make the material strength of a single state less important. Small nations will count as much as large ones and gain their honour by their contribution to the common cause...”

Winston Churchill

Speech on Council of Europe

Zurich, 19 September 1946

Μισό αιώνα μετά τη συγκεκριμένη ομιλία του Βρετανού πρωθυπουργού, η ευρωπαϊκή ήπειρος μοιάζει αγνώριστη. Μπροστά στον κίνδυνο του αφανισμού και της ένδειας, η Ευρώπη ενώθηκε και ανασηκώθηκε μέσα από τις στάχτες του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Παρουσιάστηκε έτοιμη και ενωμένη προς μία κοινή πορεία ανάπτυξης και ανταγωνισμού των κρατών.

Το δυτικό τμήμα της Ευρωπαϊκής οικογένειας έγινε νησίδα ειρήνης και ευημερίας μέσα σε έναν κόσμο σπαρασσόμενο από μισή, συρράξεις και εμφύλιους πολέμους. Η πλέον ενδεδειγμένη συνταγή ήταν η συνένωση προηγουμένως εχθρικών εθνών-κρατών σε μία ένωση ειρηνικά συνεργαζομένων και συναγωνιζόμενων λαών.

Φυσικά, στην αρχή τουλάχιστον, το εγχείρημα της συνένωσης είχε ως αφετηρία περισσότερο τα οικονομικά συμφέροντα των κατεστραμμένων ευρωπαϊκών κρατών παρά την πολιτική ένωση τους, που αποτελούσε και τον αυτοσκοπό. Παρ' όλα αυτά, το μέλλον απέδειξε ότι η αρχική προσπάθεια ήταν μέρος μίας ενιαίας διαδικασίας που θα συνδύαζε την διεύρυνση με την εμβάθυνση του ευρωπαϊκού οράματος.

Σε αυτό το κεφάλαιο, λοιπόν, πραγματοποιείται μία σύντομη αναδρομή στη δημιουργία και τη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και στη γέννηση του ενιαίου οικονομικού χώρου, αναφέροντας τη πορεία προς το ενιαίο νόμισμα, τα τρία στάδιά της, τα κριτήρια εισόδου μίας χώρας, τον ρόλο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής

Τράπεζας Επενδύσεων και τη διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος για κάποιο κράτος-μέλος.⁽¹⁾

2.1 Δημιουργία, Εξέλιξη και Διεύρυνση της ΕΕ

Η πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης ξεκίνησε από έξι κράτη, τα οποία χρησίμευσαν σαν σκαπανείς για να ανοίξουν ένα άγνωστο δρόμο. Άλλα ευρωπαϊκά κράτη δεν ήθελαν και άλλα δεν μπορούσαν να συμμετάσχουν. Τελικά, μισό αιώνα μετά, όλα τα ευρωπαϊκά έθνη ακολουθούν ή προσπαθούν να ακολουθήσουν την κοινή πορεία πολυεθνικής ολοκλήρωσης (Μούσης, 2008).

Οι αρχικές συνθήκες του εγχειρήματος δεν ήταν και οι καλύτερες. Η Ευρώπη διχοτομήθηκε ιδεολογικά. Στο ανατολικό μέρος της, η Σοβιετική Ένωση ασκούσε επιρροή σε πάμπτωχους λαούς μέσω σοσιαλιστικών καθεστώτων. Επίσης, πρόσφερε μια κάποια ασφάλεια, μια ευρεία αγορά για τις εισαγωγές και εξαγωγές τους και μια σχετική εξασφάλιση των βασικών αναγκών των λαών τους, της τροφής και της στέγης. Στον αντίποδα, στη δυτική Ευρώπη, στη δεκαετία του 1950, η ευημερία των λαών δεν ήταν πολύ καλύτερη από εκείνη της ανατολικής. Μολονότι, στα περισσότερα δυτικοευρωπαϊκά κράτη οι λαοί ζούσαν υπό δημοκρατικά καθεστώτα και απολάμβαναν κάποιων στοιχειωδών δικαιωμάτων και της ελευθερίας του λόγου, η οικονομική κατάσταση της μεγάλης πλειοψηφίας δεν ήταν πολύ καλύτερη από εκείνη των ανατολικών περιοχών.

Όμως, η σοβιετική «απειλή» δεν αποτελούσε τον κύριο λόγο ίδρυσης του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου. Ασφαλώς και ήταν μία από τις αφορμές της γέννησής του, αν και τα περισσότερα δυτικοευρωπαϊκά κράτη είχαν ενταχθεί στο ΝΑΤΟ ήδη από το 1949. Αυτή όμως η ατλαντική «ασπίδα» δεν μπορούσε να εξασφαλίσει τη προστασία των ανθρωπίνων και κοινωνικών δικαιωμάτων. Ούτε φυσικά να αποτελέσει ανάχωμα προς μια πολιτική και οικονομική ένωση. Για την επίτευξη του τελευταίου, έπρεπε τα κράτη να αποτινάξουν πολιτικές απομονωτισμού και προστατευμένης εσωτερικής αγοράς. Η ανάπτυξη θα υλοποιούταν μέσω του εξωτερικού εμπορίου και του υγιούς ανταγωνισμού και αυτό θα επιτυγχάνονταν μόνο μέσω της πολυεθνικής – πολιτικής ενοποίησης και όχι τόσο μέσω της διακυβερνητικής.

Η απελευθέρωση του εμπορίου θα γινόταν μέσω της δημιουργίας μιας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών. Αυτή τη μέθοδο υποδείκνυαν ιδίως η Μεγάλη Βρετανία και οι Σκανδιναβικές χώρες. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, η απελευθέρωση του εμπορίου στην Ευρώπη μπορούσε να επισπεύσει και να ξεπεράσει τις διεργασίες που είχαν

ξεκινήσει από το 1947 σε διεθνές επίπεδο στα πλαίσια της Γενικής Συμφωνίας περί Δασμών και Εμπορίου (GATT). Θα μπορούσε έτσι να οδηγήσει σε πλήρη εξάλειψη των δασμολογικών εμποδίων χωρίς εκχώρηση εθνικής κυριαρχίας.

Αλλά ορισμένοι πολιτικοί των χωρών της Ευρώπης, οι οποίες είχαν καταστραφεί από τους μεταξύ τους πολέμους, ήθελαν να προχωρήσουν προς μια πολυεθνική ολοκλήρωση, μια διαδικασία ενοποίησης των οικονομιών.

Έτσι, έξι κράτη αποφάσισαν να επιχειρήσουν την οικονομική ένωση στους τομείς του άνθρακα και του χάλυβα, τα οποία αποτελούσαν τον πυρήνα των οικονομιών τους. Η ιδέα αυτή ανήκε στον Jean Monnet και διακηρύχθηκε από τον Υπουργό των Εξωτερικών της Γαλλίας (R. Schuman) στις 9 Μαΐου 1950. Η ιδέα της ΕΚΑΧ υιοθετήθηκε αμέσως από τον Γερμανό Καγκελάριο, A. Adenauer, και από τους πρωθυπουργούς της Ιταλίας, του Βελγίου, της Ολλανδίας και του Λουξεμβούργου. Εν τέλει, η Συνθήκη της ΕΚΑΧ υπογράφηκε στο Παρίσι στις 18 Απριλίου 1951. Τα θεσμικά όργανα που ιδρύσαν τότε (Ανώτατη Αρχή, Συμβούλιο Υπουργών, Ευρωπαϊκή Συνέλευση, Ευρωπαϊκό Δικαστήριο) υπάρχουν ακόμα και σήμερα με αυξημένες βέβαια αρμοδιότητες.

Τα πρώτα χρόνια υλοποίησης του εγχειρήματος απέδειξαν και την επιτυχία του σε τέτοιο βαθμό, που οι δυνατότητες δημιουργίας κοινής αγοράς επεκτάθηκαν και οι σε άλλους τομείς. Συνεπώς, ύστερα από σύντομες διαπραγματεύσεις (Απρίλιος 1956), τα έξι κράτη της ΕΚΑΧ υπέγραψαν στη Ρώμη τις Συνθήκες που ίδρυσαν την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ).

Το Ηνωμένο Βασίλειο πρότεινε τότε στους έξι τη δημιουργία μίας ευρείας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών μεταξύ της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και των άλλων ευρωπαϊκών κρατών του ΟΟΣΑ, αλλά και οι συζητήσεις εγκαταλείφθηκαν το 1958 λόγω βασικών διαφωνιών μεταξύ Γαλλίας και Ην. Βασιλείου. Η διάσταση μεταξύ κρατών που ήθελαν να προχωρήσουν στην οικονομική ολοκλήρωση και εκείνων που επιθυμούσαν την διακυβερνητική συνεργασία για την απελευθέρωση του εμπορίου συγκεκριμενοποιήθηκε το 1959 με την δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΣΕΖ) στην οποία προσχώρησαν το Ηνωμένο Βασίλειο, η Νορβηγία, η Σουηδία, η Δανία, η Αυστραλία, η Πορτογαλία, η Ισλανδία, η Ελβετία και αργότερα η Φιλανδία.

Όμως, το Ηνωμένο Βασίλειο, στην αυγή μίας νέας εποχής για την Ευρώπη, συνειδητοποίησε ότι δεν μπορούσε πλέον να διατηρήσει τον ηγετικό ρόλο του στην

ήπειρο και στον κόσμο. Έτσι, υπέβαλε επίσημα την υποψηφιότητά του, τον Αύγουστο 1961, για να γίνει πλήρες μέλος των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, μαζί με τη Δανία, τη Νορβηγία και την ανεξάρτητη Ιρλανδία. Η ένταξη των χωρών προσέκρουσε στην αντίθεση του προέδρου της Γαλλικής Δημοκρατίας, στρατηγού Ντε Γκώλ, ο οποίος ήταν αρκετά επιφυλακτικός για τις προθέσεις του Ην. Βασιλείου. Η δεύτερη βρετανική αίτηση ένταξης δεν εξετάστηκε σοβαρά παρά μόνο μετά την απαραίτητη του Ντε Γκώλ, τον Απρίλιο του 1969. Τελικά, ύστερα από δύσκολες διαπραγματεύσεις, οι Συνθήκες ένταξης υπογράφηκαν στις 22 Ιανουαρίου 1972. Η ένταξη του Ηνωμένο Βασίλειου, της Ιρλανδίας και της Δανίας έγινε πράγματι την 1^η Ιανουαρίου 1973. Η Νορβηγία δεν εντάχθηκε στην Κοινότητα λόγω αρνητικού δημοψηφίσματος του νορβηγικού λαού.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα δεν αποτέλεσε όμως μόνο προπύργιο οικονομικής ανάπτυξης αλλά και δημοκρατίας, καθώς, ύστερα από την αποκατάσταση του δημοκρατικού πολιτεύματος στο εσωτερικό τους, η Ελλάδα και η Ισπανία υπέβαλαν επίσημα αίτηση προσχώρησης, μαζί με την Πορτογαλία, η οποία και πραγματοποιήθηκε το 1981 και το 1986, ανεβάζοντας τον αριθμό των κρατών της ΕΟΚ σε 12.

Με την υπογραφή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, τον Ιούνιο του 1987, τα 12 κράτη-μέλη της ΕΟΚ αποφάσισαν να ολοκληρώσουν την εσωτερική αγορά τους μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1992. Ένα χρόνο πριν την συγκεκριμένη ημερομηνία, αποφάσισαν στο Μάαστριχτ να αναπτύξουν μέσα στην αγορά μία οικονομική και νομισματική ένωση, μία συνεργασία για τις εσωτερικές και δικαστικές υποθέσεις και μία κοινή εξωτερική πολιτική ασφάλειας. Με αυτό τον τρόπο, λοιπόν, η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα μετατράπηκε σε Ευρωπαϊκή Ένωση.

Εν συνεχεία, η Ευρώπη των 12 έγινε η Ευρώπη των 15 με την προσχώρηση της Αυστρίας, Φιλανδίας και Σουηδίας, την 1^η Ιανουαρίου 1995. Παρενθετικά, μετά την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης, όλο και περισσότερες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης ζήτησαν συμμετοχή στην ΕΕ. Έτσι, μετά την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεών τους, 10 κράτη (Πολωνία, Ουγγαρία, Τσεχία, Σλοβακία, Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία, Κύπρος και Μάλτα) υπέγραψαν τη Συνθήκη ένταξής τους στην Αθήνα στις 16 Απριλίου 2003, ενώ η Βουλγαρία και η Ρουμανία προσχώρησαν στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα την 1^η Ιανουαρίου 2007. Πλέον, γίνεται λόγος για την Ευρώπη των 27.

2.2 Ευρωπαϊκές Συνθήκες

Μετά τις αρχικές Συνθήκες της ΕΚΑΧ και της ΕΚΑΕ, η κατ' εξοχήν Συνθήκη που θέτει τη βασική αποστολή της ΕΟΚ είναι η Συνθήκη της Ρώμης που ανέθετε στην Ένωση τη δημιουργία μιας κοινής αγοράς μεταξύ των κρατών μελών. Αυτή περιελάμβανε αρχικά τη πραγματοποίηση μιας τελωνειακής ένωσης, που σημαίνει αφενός την εξάλειψη των τελωνειακών δασμών, των ποσοστώσεων εισαγωγής και, αφετέρου, την υιοθέτηση ενός κοινού τελωνειακού δασμολογίου έναντι των τρίτων χωρών και, δεύτερον, τη πραγματοποίηση τεσσάρων ουσιωδών ελευθεριών (ελεύθερη κυκλοφορία των βιομηχανικών και αγροτικών προϊόντων, ελεύθερη κυκλοφορία των μισθωτών εργαζομένων, ελεύθερη εγκατάσταση και παροχή υπηρεσιών από ανεξάρτητους επαγγελματίες και επιχειρήσεις, ελεύθερη κυκλοφορία κεφαλαίων).

Όμως, η Συνθήκη της ΕΟΚ είχε ένα σοβαρό ελάττωμα: ενώ είχε προσδιορίσει ένα χρονοδιάγραμμα για τη κατάργηση των τελωνειακών εμποδίων του εμπορίου, δεν είχε κάνει το ίδιο για τα εμπόδια με ανάλογο αποτέλεσμα. Το κενό αυτό καλύφθηκε με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (1987), η οποία υποχρέωνε τη Κοινότητα να πάρει μέτρα που χρειαζόνταν για την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς μέχρι την 31 Δεκεμβρίου 2991. Παρ' όλα αυτά, κατέστη σαφές ότι η κοινή αγορά δεν θα γινόταν ενιαία όσο θα υπήρχαν ακόμη νομισματικά εμπόδια στις συναλλαγές. Το τελικό αποτέλεσμα ήταν διαχωρισμός του ευρωπαϊκού οικοδομήματος σε τρεις πυλώνες: το κύριο πυλώνα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, τον πυλώνα της συνεργασίας στους τομείς της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων και, τέλος, τον πυλώνα της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής της ασφάλειας.

Εν συνεχεία, οι δύο επόμενες συνθήκες του Άμστερνταμ και της Νίκαιας δεν έλαβαν την ίδια αναγνώριση με τις προηγούμενες λόγω της απουσίας σημαντικών αλλαγών στη διαδικασία ολοκλήρωσης παρά τις καινοτομίες σε οργανωτικά θέματα της Ένωσης, όπως της επέκταση της διαδικασίας συναπόφασης Κοινοβουλίου/Συμβουλίου και την μετέπειτα ανίσχυση του ρόλου του πρώτου έναντι του δευτέρου οργάνου.⁽²⁾

2.3 Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ)

Η οικονομική και νομισματική ένωση, η οποία προβλέφθηκε στη Συνθήκη του Μάαστριχτ και ολοκληρώθηκε ως προς τα περισσότερα κράτη-μέλη με τη κυκλοφορία του ευρώ είναι μία απόδειξη της συνέχειας της διαδικασίας πολυεθνικής ολοκλήρωσης.

Μία ενιαία αγορά χωρίς ενιαίο νόμισμα είναι εκτεθειμένη σε νομισματικούς και οικονομικούς κινδύνους. Στο νομισματικό πεδίο, λόγω της δυνατότητας υποτίμησης ή

ανατίμησης ορισμένων νομισμάτων των κρατών μελών, υπάρχει συναλλαγματικός κίνδυνος στις πωλήσεις επί πιστώσει σε εταίρο άλλου κράτους μέλους. Πράγματι, μία μεταβολή των συναλλαγματικών ισοτιμιών, ακόμη και μικρή, μπορεί να μεταβάλει σημαντικά την ισορροπία των συμβάσεων μεταξύ ευρωπαϊκών επιχειρήσεων, όπως μπορεί να επηρεάσει τον σχετικό πλούτο των πολιτών και την αγοραστική δύναμη των καταναλωτών. Οι νομισματικές διακυμάνσεις μπορούν να παραβιάσουν τόσο τους επενδυτές, οι οποίοι χρηματοδοτούν τις επενδύσεις τους στο εξωτερικό με την εξαγωγή κεφαλαίων από τη χώρα τους, όσο και εκείνους οι οποίοι χρησιμοποιούν χρηματοδοτικές πηγές της χώρας προορισμού.

Επίσης, τίθεται το πρόβλημα της μη εναρμόνισης των επιταγών της κοινής αγοράς με τις συγκυριακές πολιτικές των κρατών. Για να ομοιάσουν έτσι οι συνθήκες μιας κοινής αγοράς μ' εκείνες μιας εσωτερικής αγοράς, πρέπει να εκλείψουν οι συναλλαγματικές μεταβολές, που διαταράσσουν τις εμπορικές συναλλαγές και τις επενδύσεις. Για να εδραιώσουν μια νομισματική ένωση, τα κράτη-μέλη μιας κοινής αγοράς οφείλουν να καθορίσουν τις συναλλαγματικές ισοτιμίες για τα νομίσματά τους ή να υιοθετήσουν ένα κοινό νόμισμα, όπως ακριβώς και έγινε στο Μάαστριχτ, το 1992.

2.4 Πορεία προς το ενιαίο νόμισμα

Η εικοσαετία 1970-1989 ήταν ιδιαίτερα δύσκολη για τους υπεύθυνους χάραξης της οικονομικής πολιτικής σε όλο τον κόσμο, οι οποίοι βρέθηκαν αντιμέτωποι με δύο πετρελαϊκές κρίσεις το 1973-74 και το 1978-79, μια διεθνή κρίση χρέους στη Λατινική Αμερική στις αρχές της δεκαετίας του '70, κυριαρχούσαν οι κεϋνσιανές ιδέες, οι οποίες έδιναν μικρότερη έμφαση στη σχέση ανάμεσα στη νομισματική πολιτική και τον πληθωρισμό. Μεταξύ 1979 και 1980 έγινε προσπάθεια να συγκρατηθεί η αύξηση της προσφοράς του χρήματος, προκειμένου να αντιμετωπιστεί η νέα πετρελαϊκή κρίση. Για το σκοπό αυτό, αποφασίστηκε η άνοδος των επιτοκίων το Σεπτέμβριο του 1979 και πάλι, όμως, τα επιτόκια ήταν χαμηλότερα από τον πληθωρισμό με αποτέλεσμα να κινούνται σε αρνητικά επίπεδα. Η πολιτική αυτή ανατράπηκε το 1981.

Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα που υπογράφηκε στο Μάαστριχτ το 1991, προέβλεψε τη σταδιακή εγκαθίδρυση μιας ενιαίας νομισματικής πολιτικής βασιζόμενης σε ένα ενιαίο νόμισμα το οποίο θα διαχειρίζεται μια ενιαία και ανεξάρτητη κεντρική τράπεζα. Σύμφωνα με τη Συνθήκη, ο βασικός στόχος της ενιαίας νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής είναι η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών και η υποστήριξη των γενικών οικονομικών πολιτικών στην Κοινότητα, σύμφωνα με την αρχή της οικονομίας της ανοιχτής αγοράς με ελεύθερο ανταγωνισμό. Οι δράσεις αυτές των

κρατών μελών και της Κοινότητας συνεπάγονται την τήρηση των ακόλουθων κατευθυντήριων αρχών: σταθερές τιμές, υγιή οικονομικά, υγιείς νομισματικές συνθήκες και σταθερό ισοζύγιο πληρωμών (άρθρο 4 ΣΕΚ).

Η δημιουργία της οικονομικής και νομισματικής ένωσης χωρίστηκε σε τρία στάδια.

Το πρώτο στάδιο, το οποίο άρχισε τη 1η Ιουλίου 1990 μαζί με την εφαρμογή της οδηγίας για την ελεύθερη διακίνηση των κεφαλαίων, σήμανε στην πραγματικότητα την εκκίνηση της όλης διαδικασίας. Αυτή η φάση είχε σαν βασικούς στόχους την επίτευξη μιας πιο μεγάλης σύγκλισης μεταξύ των οικονομικών πολιτικών και μιας πιο στενής συνεργασίας μεταξύ των κεντρικών τραπεζών, συμπεριλαμβανομένης της μεγαλύτερης συνοχής μεταξύ των νομισματικών πρακτικών στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος (Απόφαση 54/300 και 90/142).

Το δεύτερο στάδιο άρχισε την 1^η Ιανουαρίου και τερματίστηκε στις 31 Δεκεμβρίου 1998. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η Συνθήκη επέβαλλε στα κράτη μέλη να αποφεύγουν τα υπερβολικά δημοσιονομικά ελλείμματα και να θέσουν σε κίνηση τη διαδικασία για την ανεξαρτησία των κεντρικών τραπεζών έτσι ώστε η μελλοντική νομισματική ένωση να συγκεντρώσει κράτη με υγιή δημοσιονομική διαχείριση. Ο Κανονισμός 3605/93 διευκρινίζει τους ορισμούς που αναφέρονται στη «διαδικασία για τα υπερβολικά ελλείμματα» (ΔΥΕ) συμπεριλαμβανομένου του ορισμού του δημόσιου χρέους και θεσπίζει κανόνες σύμφωνα με τους οποίους τα κράτη μέλη πρέπει να γνωστοποιούν τα σχετικά στοιχεία στην Επιτροπή, η οποία εκτελεί χρέη στατιστικής αρχής σχετικά με τη ΔΥΕ. Στα πλαίσια αυτά, η Συνθήκη απαγορεύει σε αυτές να παρέχουν στις κυβερνήσεις τη δυνατότητα υπεραναλήψεων ή οποιουδήποτε άλλου είδους πιστωτικές διευκολύνσεις, καθώς επίσης και να αγοράζουν απευθείας από τον εκδότη τους τίτλους του δημοσίου (άρθρο 101 ΣΕΚ).⁽³⁾

Παράλληλα, η Συνθήκη ορίζει ότι απαγορεύεται κάθε μέτρο που θεσπίζει προνομιακή πρόσβαση των δημόσιων αρχών στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, εφόσον δεν υπαγορεύεται από λόγους προληπτικής εποπτείας (άρθρο 102 ΣΕΚ). Με αυτό τον τρόπο, η Συνθήκη επιδιώκει να θεσμοποιήσει ένα είδος δημοσιονομικού ελέγχου από την ίδια αγορά. Γι' αυτό τον σκοπό, ο κανονισμός 3604/93 ορίζει τους όρους «προνομιακή πρόσβαση», «χρηματοπιστωτικά ιδρύματα», «λόγοι προληπτικής εποπτείας» και «δημόσιες επιχειρήσεις».

Στη συνέχεια και ενόψει του περάσματος στο τρίτο στάδιο, η Συνθήκη απαιτούσε την επίτευξη υψηλού βαθμού σταθερής σύγκλισης βάσει τεσσάρων κριτηρίων:

1. Ποσοστό πληθωρισμού που προσεγγίζει το αντίστοιχο ποσοστό των τριών κρατών μελών με τις καλύτερες επιδόσεις από άποψη σταθερότητας τιμών,
2. Επίτευξη δημοσιονομικής κατάστασης χωρίς υπερβολικό δημοσιονομικό έλλειμμα, δηλαδή το δημόσιο έλλειμμα δεν ξεπερνάει το 3% του ΑΕΠ και το συνολικό δημόσιο χρέος αντίστοιχα το 60% του ΑΕΠ,
3. Σταθερή σύγκλιση αντανακλώμενη στα επίπεδα των μακροπρόθεσμων επιτοκίων και
4. Τήρηση των κανονικών περιθωρίων διακύμανσης του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος επί δύο τουλάχιστον χρόνια (άρθρο 121 ΣΕΚ και πρωτόκολλο σχετικά με τη διαδικασία του υπερβολικού ελλείμματος).

Εν τέλει, το Συμβούλιο, κρίνοντας μετά από σύσταση της Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Ιδρύματος, σύμφωνα με το άρθρο 109, συμπέρανε ότι έντεκα κράτη μέλη πληρούσαν τους απαραίτητους όρους για την υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος την 1^η Ιανουαρίου 1999 (Βέλγιο, Γερμανία, Γαλλία, Ισπανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Κάτω Χώρες, Αυστρία, Πορτογαλία και Φιλανδία). Τον Ιούλιο 2000, το Συμβούλιο διαπίστωσε ότι και η Ελλάδα πληρούσε πλέον τα κριτήρια σύγκλισης και μπορούσε επομένως να υιοθετήσει το ενιαίο νόμισμα (Απόφαση 2000/427). Το Συμβούλιο είχε ήδη διαπιστώσει ότι η Σουηδία δεν συμμετείχε τους απαραίτητους όρους για την υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος γιατί δεν συμμετείχε στο Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα. Δεν εξέτασε αν το Ηνωμένο Βασίλειο και η Δανία πληρούσαν τους όρους δεδομένου ότι και τα δύο κράτη είχαν κοινοποιήσει στο Συμβούλιο ότι δεν είχαν την πρόθεση να περάσουν στην τρίτη φάση της ένωσης. Τέλος, οι διοικητές των κεντρικών τραπεζών των κρατών μελών είναι μέλη του γενικού συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας.

Το τρίτο στάδιο της ΟΝΕ άρχισε την 1^η Ιανουαρίου με τον αμετάκλητο καθορισμό των ισοτιμιών μεταξύ των νομισμάτων των συμμετεχουσών χωρών μεταξύ τους και με το ευρώ. Το ΕCU αντικαταστάθηκε με το ευρώ το οποίο κατέστη πλέον αυτοτελές νόμισμα (άρθρο 123 ΣΕΚ). Τα συμμετέχοντα κράτη έχουν πλέον ενιαία νομισματική πολιτική και ενιαίο νόμισμα, το ευρώ. Αυτά ρυθμίζονται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), η οποία αντικατέστησε το προσωρινό Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ίδρυμα και

αποτελεί μαζί με τις κεντρικές τράπεζες των κρατών μελών το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ).

Πρωταρχικός στόχος του ΕΣΚΤ είναι η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών. Επιπλέον, το ΕΣΚΤ στηρίζει τις κοινές οικονομικές πολιτικές που ορίζονται στο άρθρο 2 ΣΕΚ. Τα βασικά καθήκοντα του ΕΣΚΤ είναι: να χαράζει και να εφαρμόζει τη νομισματική πολιτική της Κοινότητας, να διενεργεί πράξεις συναλλάγματος σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 111 ΣΕΚ, να κατέχει και να διαχειρίζεται τα επίσημα συναλλαγματικά διαθέσιμα των κρατών μελών και να προωθεί την ομαλή λειτουργία των συστημάτων πληρωμών (άρθρο 105 ΣΕΚ). Η πολιτική των συναλλαγματικών ισοτιμιών έναντι των νομισμάτων τρίτων χωρών καθορίζεται από το Συμβούλιο μετά από διαβούλευση με την ΕΚΤ (άρθρο 111 ΣΕΚ).

Η ΕΚΤ εκδίδει τους αναγκαίους κανονισμούς και λαμβάνει τις αναγκαίες αποφάσεις για την εκτέλεση των καθηκόντων που ανατίθενται στο ΕΣΚΤ (άρθρο 110 ΣΕΚ). Η ΕΚΤ έχει τις εξής εξουσίες (Τσακαλογιάννης, 2000) :

1. Ορίζει τα ελάχιστα αποθεματικά των κεντρικών τραπεζών και τα επιτόκια επί των αποθεματικών αυτών,
2. Επιβάλλει σε επιχειρήσεις πρόστιμα και άλλες χρηματικές ποινές για παραβίαση των κανονισμών και των αποφάσεων της (Κανονισμός 2531/98 και 134/2002),
3. Συλλέγει στατιστικές πληροφορίες για τη διεκπεραίωση των αποστολών της (Κανονισμός 2533/98).

Η ΕΚΤ έχει το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπει την έκδοση τραπεζογραμματίων σε ευρώ μέσα στην Κοινότητα. Η ΕΚΤ και οι τράπεζες μπορούν να εκδίδουν τέτοια τραπεζογραμμάτια (Απόφαση 2003/205). Τέλος, τα κράτη μέλη μπορούν να εκδίδουν κέρματα σε ευρώ, η ποσότητα των οποίων τελεί υπό την έγκριση της ΕΚΤ (άρθρο 106 ΣΕΚ).

Το κεφάλαιο της ΕΚΤ (αρχικό 5 δις. Ευρώ) κατέχεται από τις εθνικές κεντρικές τράπεζες σύμφωνα με την κλίδα κατανομής σταθμιζόμενη με το δημογραφικό και οικονομικό βάρος κάθε κράτους μέλους. Οι εθνικές κεντρικές τράπεζες μεταβιβάζουν στην ΕΚΤ συναλλαγματικά διαθέσιμα αλλά εκτός από νομίσματα των κρατών μελών, μέχρι ορισμένου ορίου που τίθεται στο άρθρο 30.1 των καταστατικών του ευρωπαϊκού συστήματος κεντρικών τραπεζών και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, αλλά η ΕΚΤ

έχει τη δυνατότητα σε περίπτωση ανάγκης να ζητήσει από τις εθνικές κεντρικές τράπεζες την περαιτέρω καταβολή συναλλαγματικών διαθέσιμων μέχρι ενός συμπληρωματικού ποσού που δεν θα υπερβαίνει τα 50 δις. Ευρώ. Τα όργανα λήψης αποφάσεων είναι το Διοικητικό Συμβούλιο και η Εκτελεστική Επιτροπή. Η πολιτική της διαμορφώνεται από το Διοικητικό Συμβούλιο, που απαρτίζεται από τους διοικητές των εθνικών τραπεζών των χωρών της ευρω-ζώνης και από τα μέλη της Εκτελεστικής Επιτροπής. Η τελευταία που απαρτίζεται από τον πρόεδρο, τον αντιπρόεδρο και τέσσερα άλλα μέλη και διορίζεται με σύμφωνη γνώμη των κυβερνήσεων των κρατών μελών, θέτει σε εφαρμογή τη νομισματική πολιτική της ΕΚΤ και δίνει τις απαραίτητες οδηγίες στις εθνικές κεντρικές τράπεζες.

Η πλήρης ανεξαρτησία της ΕΚΤ είναι ο ακρογωνιαίος λίθος της νέας νομισματικής πολιτικής. Κατά τη γερμανική άποψη που έχει αποδείξει την ορθότητά της χάρη στη ανεξαρτησία της Bundesbank, το νόμισμα είναι πολύ σοβαρό πράγμα για να αφήνεται στους πολιτικούς, οι οποίοι υπό την πίεση της ανεργίας, ξεχνούν τις κακές εμπειρίες του παρελθόντος και τίθενται στον πειρασμό να χειριστούν τη συναλλαγματική τιμή του νομίσματος ή τα επιτόκια σαν εργαλείο ανάκαμψης της οικονομίας.

Η εισαγωγή του ευρώ ήταν ένα μεγάλο γεγονός για το διεθνές νομισματικό σύστημα που βασίζεται στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Η ΕΕ επιζήτησε και πέτυχε πρακτικές λύσεις για την εισαγωγή ενός σημαντικού διεθνούς νομίσματος στο σύστημα χωρίς να απαιτηθεί αλλαγή του καταστατικού του ΔΝΤ. Έτσι, το διοικητικό συμβούλιο του ΔΝΤ δέχθηκε να αποκτήσει η ΕΚΤ θέση παρατηρητή πλησίον του.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Άμστερνταμ, στις 16 και 17 Ιουνίου 1997, εξέδωσε ψήφισμα στο οποίο διατυπώνονται οι δεσμεύσεις των κρατών μελών, της Επιτροπής και του Συμβουλίου ως προς την υλοποίηση του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης, με το οποίο τα κράτη-μέλη δεσμεύονται να τηρούν τον μακροπρόθεσμο στόχο για μια ισοσκελισμένη ή πλεονασματική δημοσιονομική κατάσταση, που θα προβλέπεται στα εθνικά τους προγράμματα, να διορθώνουν τα υπερβολικά ελλείμματα το ταχύτερο δυνατόν, να δημοσιεύουν τις συστάσεις που γίνονται σύμφωνα με το άρθρο 104 ΣΕΚ και να μην επιδιώκουν τη δυνατότητα εξαίρεσης από τη διαδικασία του υπερβολικού ελλείμματος εκτός εάν ευρίσκονται σε σοβαρή ύφεση χαρακτηριζόμενη από πτώση του πραγματικού ΑΕΠ κατά τουλάχιστον 0.75%.

Από τη 1^η Ιανουαρίου 1999, ο Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΕΝΣ 2) αντικατέστησε το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα για να συνδέει τα νομίσματα των

εκτός ευρωζώνης κρατών με το ευρώ και να τα βοηθήσει να ακολουθήσουν πολιτική σταθερότητας και σύγκλισης με τη προοπτική ένταξής τους αργότερα.

Έτσι, λοιπόν, στα μεσάνυχτα της 1^{ης} Ιανουαρίου 2002 τα εθνικά νομίσματα των δώδεκα κρατών της ευρωζώνης έπαυσαν να ισχύουν και αντικαταστάθηκαν από το κοινό νόμισμα, το ευρώ. Υπήρχε μια μεταβατική περίοδος οκτώ εβδομάδων κατά την οποία τα εθνικά νομίσματα κυκλοφόρησαν ταυτόχρονα με το ευρώ. Η οργανωμένη επιχείρηση ομαλής μετάβασης στο ευρώ στέφθηκε υπό επιτυχία. Εκείνο όμως που τα θεσμικά ευρωπαϊκά όργανα και οι κυβερνήσεις δεν είχαν προβλέψει ήταν η κερδοσκοπική στρογγυλοποίηση στις τιμές των αγαθών και υπηρεσιών προς τα πάνω. Αυτό προκάλεσε και αύξησε τις πληθωριστικές πιέσεις πάνω στις ασταθείς οικονομίες ορισμένων κρατών.⁽⁴⁾

Ως προς τα θεσμικά πλαίσια της νέας οικονομικής περιόδου για την Ευρώπη, τα κράτη μέλη της ΟΝΕ διατηρούν την τελική ευθύνη της οικονομικής πολιτικής τους. Οφείλουν όμως να δρουν σύμφωνα με την αρχή της οικονομίας της ανοιχτής αγοράς με ελεύθερο ανταγωνισμό, να ανάγουν τις οικονομικές πολιτικές τους σε θέμα κοινού ενδιαφέροντος και να τις ασκούν ώστε να συμβάλλουν στην υλοποίηση των στόχων της Κοινότητας (άρθρο 98 και 99 ΣΕΚ). Όταν η οικονομική πολιτική ενός κράτους μέλους αντιβαίνει προς τους σωστούς προσανατολισμούς, το Συμβούλιο, με ειδική πλειοψηφία, του επευθύνει τις κατάλληλες συστάσεις ενώ ακόμα μπορεί να θεσπίσει τα κατάλληλα μέτρα για την αντιμετώπιση των οικονομικών προβλημάτων. Επίσης, όταν ένα κράτος μέλος αντιμετωπίσει δυσκολίες ή διατρέχει κίνδυνο να αντιμετωπίσει σοβαρές δυσκολίες οφειλόμενες σε έκτακτες περιστάσεις (άρθρο 100 ΣΕΚ).

Το πεδίο όμως με τις περισσότερες προστριβές παραμένει η δημοσιονομική πολιτική των κρατών. Γενικότερα, ο προϋπολογισμός είναι η πιο χαρακτηριστική εκδήλωση της εθνικής κυριαρχίας στο οικονομικό επίπεδο. Από την πλευρά των δαπανών, ο προϋπολογισμός επηρεάζει άμεσα τις δημόσιες επενδύσεις και έμμεσα τις ιδιωτικές. Αντιστοίχως, από την πλευρά των εσόδων, ο προϋπολογισμός ενεργεί επί της αποταμίευσης και της κυκλοφορίας του χρήματος. Από το τρίτο στάδιο της ΟΝΕ, οι δημοσιονομικές πολιτικές των κρατών μελών διέπονται από τρεις κανόνες (Τσακαλογιάννης, 2000):

1. Απαγόρευση των υπεραναλήψεων ή οποιουδήποτε άλλου είδους πιστωτικών διευκολύνσεων από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) ή από κεντρικές τράπεζες των κρατών μελών προς δημόσιες αρχές (άρθρο 101 ΣΕΚ),

2. Απαγόρευση κάθε μέτρου που θεσπίζει προνομιακή πρόσβαση των δημόσιων αρχών στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα (άρθρο 102 ΣΕΚ) και
3. Ούτε η Κοινότητα ούτε τα κράτη μέλη ευθύνονται για τις υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν οι αρχές, οι οργανισμοί ή οι δημόσιες επιχειρήσεις ενός κράτους μέλους (άρθρο 103 ΣΕΚ).

Έτσι, η Επιτροπή πρέπει να παρακολουθεί την τήρηση της δημοσιονομικής πειθαρχίας με βάση τα εξής δύο κριτήρια:

1. Κατά πόσο ο λόγος του προβλεπόμενου ή υφιστάμενου δημοσιονομικού ελλείμματος προς το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (δηλαδή, η συνολική αξία όλων των τελικών αγαθών που παράχθηκαν εντός μιας χώρας σε διάστημα ενός έτους) υπερβαίνει μια τιμή αναφοράς της τάξεως του 3% του ΑΕΠ, εκτός και αν, είτε ο λόγος αυτός σημειώνει ουσιαστική και συνεχή πτώση και έχει φθάσει σε επίπεδο παραπλήσιο της τιμής αναφοράς, είτε η υπέρβαση της τιμής αναφοράς είναι απλώς έκτακτη και προσωρινή και
2. Κατά πόσο ο λόγος του δημοσίου χρέους προς το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν υπερβαίνει μια τιμή αναφοράς της τάξεως του 60% του ΑΕΠ, εκτός εάν ο λόγος μειώνεται επαρκώς και πλησιάζει την τιμή αναφοράς με ικανοποιητικό ρυθμό (άρθρο 104 ΣΕΚ και Πρωτόκολλο σχετικά με τη διαδικασία του υπερβολικού ελλείμματος).

2.5 Διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος

Αν ένα κράτος μέλος δεν εκπληρώνει τους όρους των κριτηρίων ή ενός από αυτά, η Επιτροπή συντάσσει έκθεση λαμβάνοντας υπόψη τους σχετικούς παράγοντες. Το Συμβούλιο με ειδική πλειοψηφία αποφασίζει εάν υφίσταται ή όχι υπερβολικό έλλειμμα. Εάν αποφασίσει ότι υπάρχει, απευθύνει συστάσεις στο εν λόγω κράτος προκειμένου να τερματίσει τη κατάσταση αυτή. Σε περίπτωση αδράνειας του τελευταίου, το Συμβούλιο μπορεί αρχικά να ανακοινώσει δημόσια τις συστάσεις του και στη συνέχεια να αποφασίσει με έκτακτη ειδική πλειοψηφία να επιβάλει ορισμένα μέτρα στο απείθαρχο κράτος μέλος (άρθρο 104 ΣΕΚ), όπως να απαιτήσει να δημοσιεύσει πρόσθετες πληροφορίες, τις οποίες ορίζει το Συμβούλιο, προτού εκδώσει ομολογίες και χρεόγραφα, να καλέσει της Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων να αναθεωρήσει την πολιτική δανεισμού που ασκεί έναντι του εν λόγω κράτους, να απαιτήσει από αυτό να καταθέσει ατόκως στην Κοινότητα πόσο κατάλληλου ύψους έως

όπου, κατά το Συμβούλιο, διορθωθεί το υπερβολικό έλλειμμα ή ακόμη να επιβάλλει πρόστιμα αρμόζοντος ύψους. Η πρώτη φορά που το Συμβούλιο διαπίστωσε υπερβολικό έλλειμμα σε κράτος μέλος της Ευρωζώνης ήταν τον Νοέμβριο 2002 στη Πορτογαλία (4.1% του ΑΕΠ). Ακολούθως, στη Γερμανία (2003-2006), Γαλλία (2003), Ελλάδα (2004 – αδυναμία διαβίβασης αξιόπιστων δημοσιονομικών στοιχείων, 2005) και Ην. Βασίλειο (2006).

2.6 Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων

Το κύριο μέσο χρηματοοικονομικής αλληλεγγύης της Κοινότητας είναι η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ). Το άρθρο 267 ΣΕΚ δηλώνει ότι η ΕΤΕπ έχει σαν αποστολή να συμβάλει στην ισόρροπη ανάπτυξη της Κοινότητας και την υλοποίηση των πολιτικών της, προσφεύγοντας στην κεφαλαιαγορά και στους ίδιους της πόρους. Χάρη στην υψηλή πίστη που απολαμβάνει, δανείζεται με τους καλύτερους όρους στις καφαλαιαγορές του κόσμου και επαναδανείζει στα κράτη μέλη και στους ειδικούς χρηματοδοτικούς οργανισμούς, οι οποίοι μοιράζουν αυτά τα δάνεια. Η ΕΤΕπ δεν παρέχει μειώσεις επιτοκίων. Αποτελεί έτσι μια κύρια πηγή χρηματοδότησης νέων βιομηχανικών δραστηριοτήτων ή υψηλής τεχνολογίας σε διάφορους κλάδους. Συμβάλλει επίσης στη δημιουργία διευρωπαϊκών δικτύων μεταφορών, ενέργειας και τηλεπικοινωνιών, στην ενίσχυση της βιομηχανικής ανταγωνιστικότητας, στη προστασία του περιβάλλοντος και στη συνεργασία για την ανάπτυξη τρίτων χωρών (5) (Τσακαλογιάννης, 2000).⁽⁵⁾

2.7 Συμπεράσματα

Ο ενιαίος ευρωπαϊκός χώρος προσφέρει σήμερα στα κράτη – μέλη του τη σταθεροποίηση της δημοκρατίας και των θεσμών, την εδραίωση της εθνικής ασφάλειας, τη δημιουργία περιφερειακών αναπτυξιακών κοινωνικών υποδομών (χρηματοδότηση προγραμμάτων) και την ευκαιρία όλων των εταιριών στην ισότιμη συμμετοχή για το μέλλον της Ευρώπης. Πιο συγκεκριμένα, η Ο.Ν.Ε. παρέχει τη σταθερότητα των τιμών, που είναι απαραίτητος όρος της καλής λειτουργίας της, ευνοώντας την ανάπτυξη και επιτρέποντας μια μεγάλη ισορροπία του διεθνούς νομισματικού συστήματος, το οποίο κυριαρχείται εδώ και πενήντα χρόνια από το δολάριο, που χρησιμεύει σαν νόμισμα αναφοράς για σχεδόν το 60% του διεθνούς εμπορίου. Η οικονομική και εμπορική ισχύς της (18% των παγκόσμιων εξαγωγών), δίνει στην Ένωση τη δυνατότητα να λάβει ενεργό μέρος στη μεταρρύθμιση του διεθνούς νομισματικού και χρηματοοικονομικού συστήματος. Η μεταρρύθμιση πρέπει, ιδίως, να αφορά τους τρόπους πρόληψης και διαχείρισης των κρίσεων, τη διακυβέρνηση του

διεθνούς νομισματικού και χρηματοοικονομικού συστήματος, την επίσημη αναπτυξιακή βοήθεια και τη μείωση του χρέους των αναπτυσσόμενων χωρών. Από το 2008, όμως, η Ευρώπη, και ειδικά η νεότευκτη ευρωζώνη, υφίστανται τις επιβλαβείς συνέπειες της παγκόσμιας ύφεσης. Η παγκόσμια κρίση ανέδειξε της αδυναμίες της ευρωπαϊκής οικονομικής και νομισματικής ένωσης. Υποφέρει ιδίως από μια ανισορροπία μεταξύ της ισχυρής νομισματικής και της ασθενούς οικονομικής πτέρυγας της. Η ζώνη του ευρώ είναι μια νομισματική ένωση που λειτουργεί με μια ενιαία νομισματική πολιτική και με συντονισμένες, αλλά αποκεντρωμένες οικονομικές πολιτικές. Ενώ η διαχείριση της νομισματικής πολιτικής εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, οι οικονομικές και δημοσιονομικές πολιτικές εμπίπτουν στην εθνική αρμοδιότητα. Όμως, στην ενοποιημένη νομισματική και οικονομική ζώνη, οι μεμονωμένες δημοσιονομικές παρεκκλίσεις και η ανεπαρκής συγκράτηση του πληθωρισμού σε ορισμένα κράτη μέλη έχουν συλλογικό κόστος, το οποίο υφίστανται όλα τα κράτη που μοιράζονται το ίδιο νόμισμα. Παρά τις δυσκολίες λήψης αποφάσεων μεταξύ 17 κρατών μελών με διάφορες οικονομικές καταστάσεις και, ως εκ τούτου, διάφορα συμφέροντα, πολλά μέτρα λήφθηκαν, τα οποία δεν προβλέπονταν από τη Συνθήκη για τη λειτουργία της ΕΕ και θεωρούνταν αδιανόητα πριν από την κρίση και τις βολές των παγκόσμιων αγορών κατά των αδύναμων κρίκων της Ευρωζώνης και του ίδιου του ευρώ. Μέσα σε δύο χρόνια, από το 2010 έως το 2012, δημιουργήθηκε ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Οικονομικής Σταθεροποίησης (EFSM) και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Εποπτείας (ΕΣΧΕ), το οποίο συγκεντρώνει τους φορείς που ασκούν χρηματοοικονομική εποπτεία σε εθνικό επίπεδο και σε επίπεδο Ένωσης: το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συστημικού Κινδύνου, την Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών, την Ευρωπαϊκή Αρχή Ασφαλίσεων και Επαγγελματικών Συντάξεων και την Ευρωπαϊκή Αρχή Κινητών Αξιών και Αγορών.

Τα επόμενα βήματα που πρέπει να γίνουν σύντομα για να συμπληρώσουν το θεσμικό πλαίσιο της οικονομικής ένωσης είναι:

1. ένα ενιαίο σύστημαεγγύησης των καταθέσεων σε όλα τα κράτη μέλη· ένας ενιαίοςμηχανισμός αξιολόγησης των χρηματοοικονομικών κινδύνων
2. η επέκταση της εποπτείας στα ριψοκίνδυνα χρηματοοικονομικά προϊόντα, όπως τα hedgefunds,
3. η δημιουργία ενός ευρωπαϊκού οργανισμού αξιολόγησηςπιστοληπτικής ικανότηταςγια να σπάσει το αμερικανικό μονοπώλιο σε αυτόν τον τομέα και

4. η διεύρυνση του ρόλου της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας για να μπορεί να τροφοδοτεί με φρέσκο χρήμα τις ανάγκες του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας και επομένως των κρατών μελών και των τραπεζών τους (6).

3. Η διεθνής Χρηματοπιστωτική κρίση και οι επιδράσεις της στην Ευρώπη και την Κύπρο

3.1 Το χρονικό της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2008

Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά της, η οικονομική κρίση του 2008 ξεκίνησε το 2006, όταν και ο τομέας των ακινήτων οδηγήθηκε σε μεγάλο αριθμό χρεοκοπιών των στεγαστικών δανείων κυμαινόμενου επιτοκίου. Η στρέβλωση αυτή μεταφέρθηκε, εν συνεχεία, στην αγορά των στεγαστικών δανείων μειωμένης εξασφάλισης. Τα πρώτα δείγματα μίας επικείμενης κρίσης εμφανίζονταν σταδιακά και επικρύνονταν σε στοιχεία του 2007, όταν 1,3 εκατομμύρια ακίνητα βρίσκονταν σε διαδικασία πλειστηριασμού, σημειώθηκε δηλαδή αύξηση 79% έναντι του 2006. Επίσης, σχεδόν 950.000 οικίες πάρθηκαν από τους ιδιοκτήτες τους μέσω πλειστηριασμού την περίοδο Αύγουστου - Νοεμβρίου 2008, ενώ η διαφανόμενη κρίση αποτυπωνόταν και στους δείκτες των αμερικάνικων χρηματιστηρίων, όπου οι μετοχές εισηγμένων εταιρειών μειώθηκαν κατά 8 τρις δολάρια (μείωση 40%) μέσα σε 11 μήνες.

Προβαίνοντας σε έναν σύντομο απολογισμό της περιόδου 2000-2007, μπορεί να ειπωθεί ότι η παγκόσμια οικονομία “λειτούργουσε σε ένα περιβάλλον απεριόριστη αισιοδοξίας... Μάλιστα, την περίοδο 2002 – 2007 σημειώθηκε η υψηλότερη μέση παγκόσμια ανάπτυξη των τελευταίων 40 ετών... Το μέγεθος της ετήσιας παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας το 2007 έφτασε τα 55,6 τρισεκατομμύρια δολάρια, 23,9% υψηλότερη σε σταθερές τιμές από το 2000. Το 2007, το 25,3% της συνολικής παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας παράγονταν στις Η.Π.Α., το 29,9% στην Ενωμένη Ευρώπη των 27 χωρών, το 7,8% στην Ιαπωνία, το 13,1% στις 4 μεγάλες αναδυόμενες χώρες, Βραζιλία, Ρωσία, Κίνα και Ινδία, και το υπόλοιπο 23,9% στις υπόλοιπες οικονομίες” (Χαρδούβελης, σελ. 2, 2011).

Η αισιοδοξία ήταν ακόμα μεγαλύτερη στον χρηματοοικονομικό τομέα. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, στις αναπτυγμένες οικονομίες της Ευρώπης και των Η.Π.Α., ο χρηματοοικονομικός τομέας είχε εξελιχθεί σε ατμομηχανή της παγκόσμιας ανάπτυξης, με τεράστια έσοδα και αγοραία προστιθέμενη αξία, της οποίας το ειδικό βάρος στην

οικονομία διαρκώς αυξάνονταν. Ο χρηματοοικονομικός τομέας μεγεθυνόταν και εμφανιζόταν ατρόμητος, έχοντας ξεπεράσει τα όρια λειτουργίας του ως απλού διαμεσολαβητικού μηχανισμού αλλά και τις δυνατότητες ουσιαστικού ελέγχου από εθνικές κυβερνήσεις, αρχές και τους υπάρχοντες διεθνείς οργανισμούς.

Η αισιοδοξία ήταν τότε μεγάλη, που ακόμα και ένα χρόνο μετά το ξέσπασμα της κρίσης, το ευρύτερο κοινό αλλά και οι ειδικοί δεν φαίνεται να είχαν πλήρως αντιληφθεί την κρισιμότητα της κατάστασης. Για παράδειγμα, όπως θα δούμε αργότερα, στη διάρκεια του 2007, τα διεθνή χρηματιστήρια είχαν πλήρως αποσυνδεθεί από την αισιοδοξία που εξέπεμπε η αγορά ομολόγων μετά τον Αύγουστο της ίδιας χρονιάς. Οι ειδικοί αντιλαμβάνονταν τα ρίσκα, αλλά προφανώς αδυνατούσαν να κατανοήσουν ότι η κατάρρευση ήταν προ των πυλών. Γι' αυτό και στις Η.Π.Α. αποφάσισαν τον Σεπτέμβριο του 2008 να αφήσουν την επενδυτική τράπεζα Lehman Brothers να χρεοκοπήσει. Η εσπευσμένη διάσωση της πολυεθνικής ασφαλιστικής εταιρίας AIG την επόμενη μέρα δείχνει και το μέγεθος της έκπληξης που ακολούθησε την απόφαση η Lehman να χρεοκοπήσει. ⁽⁶⁾

3.2 Οι αιτίες της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης

Σύμφωνα με τον Χαρδούβελη (2011) : “... η κρίση προβλέφθηκε από πολύ λίγους επειδή δεν οφείλεται σε έναν μεμονωμένο παράγοντα αλλά σε συνδυασμό παραγόντων. Οι παράγοντες αυτοί επέδρασαν πολλαπλασιαστικά ο ένας στον άλλον, δημιουργώντας μια εκρηκτική αρνητική δυναμική και ένα φαύλο κύκλο χρεοκοπιών και πτώσεων των τιμών των περιουσιακών στοιχείων που ξεπέρασε τα όρια των Η.Π.Α. και επεκτάθηκε παγκοσμίως, κυρίως στην Ευρώπη.”. Παρακάτω, γίνεται μια περιληπτική ανάλυση ανά παράγοντα. Οι παράγοντες κατηγοριοποιούνται σε μακροοικονομικούς και χρηματοοικονομικούς.

Στους μακροοικονομικούς παράγοντες εντάσσονται:

- Η ανισορροπία ανάμεσα στις χώρες του πλανήτη όσον αφορά το διαφορετικό βαθμό αποταμίευσης και επένδυσης, που εκδηλώθηκε με υψηλά ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών των Η.Π.Α. και υψηλά πλεονάσματα των χωρών της Ασίας, ιδιαίτερα της Κίνας. Οι ανισορροπίες οδήγησαν σε μεταφορά κεφαλαίων από την Ασία προς τις Η.Π.Α., δηλαδή σε φτηνό χρήμα, μεγάλη ρευστότητα και χαμηλά πραγματικά επιτόκια στις Η.Π.Α.

- Η φούσκα των τιμών των ακινήτων στις Η.Π.Α. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, οι τιμές των ακινήτων ξεκίνησαν μια ανοδική πορεία, η οποία αν και προβλημάτισε πολλούς αναλυτές, αφέθηκε ελεύθερη να εξαπλωθεί (Χαρδούβελης, (2009). Η άνοδος των τιμών των κατοικιών σταμάτησε στα μέσα του 2006 και, έκτοτε, οι τιμές άρχισαν να πέφτουν. Η πτώση των τιμών των κατοικιών οδήγησε σε καθυστερήσεις των δόσεων των νοικοκυριών προς τις τράπεζες. Η χρεοκοπία των νοικοκυριών οδήγησε και σε μειωμένες εισροές στα ταμεία των τιτλοποιημένων δανείων.
- Η πολιτικοοικονομική ιδεολογία που επικρατούσε στις Η.Π.Α. και τις υπόλοιπες αναπτυγμένες χώρες, σύμφωνα με την οποία οι αγορές είναι αποτελεσματικές και οι πολίτες ορθολογικοί στην οικονομική συμπεριφορά τους.
- Οι εποπτικές αρχές και αυτές φαίνεται να είχαν πλήρως ενστερνιστεί την υπόθεση της αποτελεσματικής αγοράς, ιδιαίτερα ο πρώην επικεφαλής της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των Η.Π.Α. (Federal Reserve), Alan Greenspan, όπως φαίνεται από τις απαντήσεις που έδωσε στην εξέταση του αμερικανικού Κογκρέσου για την κρίση στις 23 Οκτωβρίου 2008. Συνέπεια αυτού ήταν η απορρύθμιση, δηλαδή η κατάργηση πολλών από τους περιορισμούς στη δράση του χρηματοπιστωτικού τομέα που είχαν επιβληθεί από την εμπειρία της κρίσης στη δεκαετία του '30.

Αντιθέτως, οι χρηματοοικονομικοί παράγοντες είναι οι ακόλουθοι:

- Η ραγδαία αύξηση των δανείων μειωμένης εξασφάλισης (subprime) χωρίς να επιδεικνύεται η ανάλογη τραπεζική εγκράτεια και ο έλεγχος για τον πιστωτικό κίνδυνο, που συνέβαλλαν στην αύξηση των τιμών των κατοικιών.
- Οι αξιολογικοί οίκοι, οι οποίοι κατηγορήθηκαν για ανεπάρκεια ή/και για μεροληψία που πιθανόν να πήγαζε από το γεγονός οι εκδότες των τίτλων ήταν αυτοί που πλήρωναν για την αξιολόγηση. Οι οίκοι αυτοί άργησαν να καταλάβουν ή να ενστερνιστούν το μέγεθος του προβλήματος, προφανώς επηρεαζόμενοι από την κερδοφορία που έφερναν οι αξιολογήσεις των τιτλοποιήσεων.

3.3 Οι άμεσες συνέπειες της κρίσης

Στις 10 Σεπτεμβρίου η Lehman Brothers ανακοινώνει τεράστιες απώλειες για το τελευταίο τρίμηνο και, έπειτα από ένα πενθήμερο αγωνιώδους αναζήτησης αγοραστή,

αναγκάζεται να κηρύξει πτώχευση τη Δευτέρα, 15 Σεπτεμβρίου. Ήταν η πρώτη μεγάλη τράπεζα που χρεοκοπούσε. Είχε προηγηθεί ένα Σαββατοκύριακο έντονων διαβουλεύσεων στο κεντρικό κτήριο της Ομοσπονδιακής Τράπεζας της Νέας Υόρκης στη Liberty Street, με παρουσία του επικεφαλής της New York Fed και μετέπειτα υπουργού οικονομικών Timothy Geithner, του Προέδρου της Fed Ben Bernanke, και του υπουργού Οικονομικών Henry Paulson. Δεν βρέθηκε αγοραστής για τη Lehman αφού ο επίδοξος αγοραστής, που ήταν η Barclays, επέμενε σε παρόμοιες εγγυήσεις με αυτές που είχαν δοθεί στην JP Morgan για την εξαγορά της Bear Stearns τον προηγούμενο Μάρτιο. Έτσι αποφασίστηκε να αφεθεί η Lehman να καταρρεύσει. Στις ίδιες διαβουλεύσεις, όμως, βρέθηκε αγοραστής για την Merrill Lynch, που αντιμετώπιζε και αυτή την απειλή της χρεοκοπίας, υπό το βάρος συνολικών ζημιών από την κρίση \$51,8 δις. (σύμφωνα με το Bloomberg, Χαρδούβελης, 2011). Την ίδια μέρα, στις 15 Σεπτεμβρίου, η Merrill Lynch ανακοινώνει την εξαγορά της από την Bank of America για \$50 δις. Μέσα σε ένα Σαββατοκύριακο δύο από τις μεγαλύτερες επενδυτικές τράπεζες του κόσμου έπαψαν να υπάρχουν. Η απόφαση να αφεθεί η Lehman να καταρρεύσει είχε σκοπό να μειώσει τον ηθικό κίνδυνο (moral hazard), αλλά ξαφνικά δημιουργήθηκε ένα ντόμινο ανησυχιών. Η ανησυχία μεταφέρθηκε κυρίως στους ασφαλιστικούς οργανισμούς που είχαν πουλήσει ασφάλειες έναντι του κινδύνου χρεοκοπίας οργανισμών όπως η Lehman, χρησιμοποιώντας παράγωγα προϊόντα (CDS - Credit Default Swaps). Μεγαλύτερος κίνδυνος υπήρχε για την αμερικανική AIG, τη μεγαλύτερη ασφαλιστική εταιρία του κόσμου, της οποίας ο κομβικός ρόλος απειλούσε να προκαλέσει την πλήρη κατάρρευση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος. Ο συστημικός κίνδυνος ήταν πλέον τεράστιος, αφού το κόστος της κατάρρευσής της ήταν πολύ μεγαλύτερο από ό,τι της διάσωσής της. Έτσι, την επόμενη μέρα μετά τη χρεοκοπία της Lehman, στις 16 Σεπτεμβρίου 2008, η αμερικανική κυβέρνηση ανακοινώνει ένα πακέτο σωτηρίας \$85 δις. για την AIG με αντάλλαγμα το 80% της εταιρείας. Η AIG κρατικοποιείται, κάτι πρωτοφανές για την αμερικανική αγορά. Το ντόμινο συνεχίζεται στη Ευρώπη, καθώς η Fortis, ο πολυεθνικός τραπεζικός και ασφαλιστικός γίγαντας διασπάται και εν μέρει κρατικοποιείται τον Οκτώβριο του 2008. Το ίδιο συμβαίνει και με την αγγλική Bradford & Bingley και την βελγογαλλική Dexia. Καθώς η κατάσταση έβαινε εκτός ελέγχου, κυβερνήσεις και κεντρικές τράπεζες αποφάσισαν να παρέμβουν δυναμικά. Η σημαντικότερη προσπάθεια ήταν η δημιουργία ταμείου στις Η.Π.Α. του αποκαλούμενου TARP (Troubled Asset Relief Program), ύψους \$700 δις. ή 5% του ΑΕΠ των Η.Π.Α., για την αγορά από το Υπουργείο Οικονομικών «τοξικών»

προϊόντων από τις τράπεζες. Το σχέδιο εγκρίθηκε από το Κογκρέσο έπειτα από δύο δραματικές ψηφοφορίες στις 3 Οκτωβρίου. ⁽⁷⁾

Στις 8 Οκτωβρίου η Fed, η EKT, η Τράπεζα της Αγγλίας και οι κεντρικές τράπεζες του Καναδά, της Σουηδίας και της Ελβετίας μειώνουν εκτάκτως και συντονισμένα σε μία πρωτοφανή κίνηση τα επιτόκια κατά 0,5%. Είναι η πρώτη μείωση στην οποία προβαίνει η EKT από την αρχή της κρίσης. Οι πτωχεύσεις/διασώσεις τραπεζών συνεχίζονται σε όλο τον κόσμο το χειμώνα του 2008- 2009. Αποδεικνύεται ότι με ελάχιστες εξαιρέσεις, όπως το ελληνικό τραπεζικό σύστημα, όλοι κινδυνεύουν. Στη Γερμανία, η HypoRealEstate διασώζεται με κόστος €50 δισ. και με τη συμμετοχή άλλων ιδιωτικών τραπεζών. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, με κόστος £37 δισ. εθνικοποιείται η RoyalBankOfScotland(το 60% στην ιδιοκτησία του κράτους), ενώ συγχωνεύονται και εθνικοποιούνται η Lloyds TSB και η HBOS (το 40% στην ιδιοκτησία του κράτους).

Παρά τα προηγούμενα μέτρα, η κρίση εντάθηκε τους πρώτους μήνες του 2009 και ο φόβος κατάρρευσης συνέχισε να υπάρχει, καθώς αμφισβητούνταν η βιωσιμότητα όλων των μεγάλων αμερικανικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Ταυτόχρονα, η χρηματοοικονομική κρίση περνούσε στη πραγματική οικονομία όλων των χωρών του πλανήτη, διαψεύδοντας έτσι τη θεωρία της αποσύνδεσης των οικονομιών (decoupling).

3.4 Οι συνέπειες μετά την εκδήλωση της κρίσης

Στην επαύριο της εκδήλωσής της, οι άμεσες αρνητικές συνέπειες της διεθνούς οικονομικής κρίσης αποτελούν παρελθόν. Η κρίση, όμως, όπως και όλες οι προηγούμενες, άφησε πίσω της βάρη για μια πιο μακροχρόνια στασιμότητα στη Δύση. Το κύριο βάρος είναι το υψηλό δημόσιο χρέος, δηλαδή το υφιστάμενο χρέος του δημόσιου τομέα. Αναλυτικότερα, στο παρακάτω διάγραμμα (3) περιγράφεται το δημόσιο χρέος ορισμένων κρατών, που επλήγησαν περισσότερο από την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008. Παρατηρείται ότι σε τέσσερα μόνον χρόνια, από το τέλος του 2007 έως το τέλος του 2011, το χρέος στις Η.Π.Α. αυξάνεται κατά 37,2 μονάδες του ΑΕΠ, στο Ηνωμένο Βασίλειο 38,0 μονάδες και στην Ελλάδα 43,8 μονάδες. Η μεταβολή στο χρέος είναι μεγάλη σε διεθνές επίπεδο διότι η χρηματοοικονομική κρίση προξένησε την παρέμβαση των αρχών με πακέτα διάσωσης, μείωσε τα φορολογικά έσοδα, αλλά και ανάγκασε τις κυβερνήσεις σε επεκτατική δημοσιονομική πολιτική.

Στην Ευρωζώνη, η αύξηση του χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ δεν είναι συγκριτικά τόσο δραματική. Ούτε και το τελικό αποτέλεσμα, δηλαδή το χρέος του 2011 δεν είναι

δραματικό σε σχέση με τον υπόλοιπο αναπτυσσόμενο κόσμο, τις Η.Π.Α. το Ηνωμένο Βασίλειο ή την Ιαπωνία. Μάλιστα, η Ευρωζώνη είναι μια νομισματική περιοχή με πλεόνασμα ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Γεννιέται ευλόγως τότε το ερώτημα γιατί στη διάρκεια του 2010 παρατηρήθηκε μια τόσο μεγάλη ένταση στην Ευρωζώνη. Η απάντηση είναι ότι η ένταση δεν αφορούσε το σύνολο της Ευρωζώνης, αλλά επιμέρους χώρες. Οι αμφιβολίες των αγορών επικεντρώθηκαν στην εσωτερική λειτουργία της. Η προηγούμενη χρηματοοικονομική κρίση ευαισθητοποίησε τις αγορές σε οτιδήποτε αρνητικό. Έτσι, ενώ έως την έλευσή της κρίσης οι αγορές δεν διαφοροποιούσαν σημαντικά τις χώρες της Ευρωζώνης μεταξύ τους, τώρα τις διαφοροποιούν αναφορικά με τον πιστωτικό κίνδυνο της καθεμίας.

Ο κίνδυνος χώρας, που αντικατοπτρίζεται στα περιθώρια επιτοκίων δανεισμού έκαστης ευρωπαϊκής χώρας σε σχέση με τα αντίστοιχα γερμανικά ή και στα επιτόκια ασφάλισης των δανειστών της χώρας (τα CreditDefaultSwapprates) είναι τώρα πλέον συνάρτηση του δημόσιου και ιδιωτικού χρέους της κάθε χώρας, αλλά και άλλων παραγόντων όπως οι πολιτικές εξελίξεις, η σταθερότητα του τραπεζικού συστήματος κλπ. (Χαρδούβελης, 2011). Η διαφοροποίηση ανάμεσα στα επιτόκια δανεισμού των χωρών της Ευρωζώνης θέτει σε κίνδυνο τη σταθερότητα αλλά και την ύπαρξη της Ευρωζώνης, όπως τουλάχιστον την ξέρουμε σήμερα. Πηγάζει από τη βαθύτερη αμφιβολία των αγορών για την επάρκεια των υπαρχόντων δημοσιονομικών κανόνων που συγκροτούν τη λειτουργία της Ευρωζώνης και είναι ένα θέμα που αναλύεται στο επόμενο εδάφιο του άρθρου.

3.5 Ερωτήματα και απαντήσεις σχετικά με τις κρίσεις χρέους

Πολλά ερωτήματα έχουν εγερθεί σχετικά με τις κρίσεις χρέους και τις παράγωγες οικονομικές και χρηματοπιστωτικές έννοιες. Επειδή, όμως, σε περιόδους λιτότητας και κοινωνικής ένδειας, οι ορισμοί τους έχουν διαστρεβλωθεί εντέχνως, κρίνεται σκόπιμη η αποσαφήνιση ορισμένων όρων.

Αρχικά, το δημόσιο χρέος προέρχεται από τη σύναψη δανείων στο παρελθόν και τα οποία δεν έχουν ακόμη αποπληρωθεί. Έτσι, ο δανεισμός είναι συνέπεια της ανάγκης χρηματοδότησης καταναλωτικών και επενδυτικών δαπανών του δημοσίου τομέα και πραγματοποιείται όταν έχουν εξαντληθεί άλλες πηγές εσόδων όπως, για παράδειγμα, τα φορολογικά έσοδα.

Ο δανεισμός του δημοσίου τομέα διακρίνεται σε δύο κατηγορίες:

1. Αν έχει γίνει στο εσωτερικό της χώρας ονομάζεται εσωτερικός δανεισμός (σε εθνικό νόμισμα).
2. Αν έχει γίνει στο εξωτερικό ονομάζεται εξωτερικός δανεισμός (σε ξένο νόμισμα, συνάλλαγμα).

Εν συνεχεία, η κρίση χρέους προκύπτει είτε όταν ένα κράτος δεν έχει το απαιτούμενο ξένο συνάλλαγμα για την αποπληρωμή του κεφαλαίου, είτε όταν δεν είναι σε θέση να αποπληρώσει τους τόκους των υποχρεώσεων του χρέους. Αν η κρίση έχει προσωρινό χαρακτήρα, τότε, το κράτος αντιμετωπίζει πρόβλημα ρευστότητας, η οποία αντιμετωπίζεται με τη καθυστέρηση πληρωμών και την μεταχρονολογημένη αποπληρωμή ή με τη σύναψη νέου δανείου για την εξόφληση των ληξιπρόθεσμων οφειλών. Αντίθετα, στην περίπτωση όπου το χρέος είναι μη διατηρήσιμο το κράτος έχει πρόβλημα φερεγγυότητας, που αντιμετωπίζεται με τους πιστωτές να μειώνουν είτε τις πληρωμές για τους τόκους, είτε τις πληρωμές για το κεφάλαιο.

Όσον αφορά τους όρους αντιμετώπισης των κρίσεων χρέους, οι μεν συμφωνίες αναδιάρθρωσης χρέους αλλάζουν τους όρους για την εξυπηρέτηση του χρέους μεταξύ πιστωτή και χρεώστη, ενώ οι συμφωνίες ελάφρυνσης χρέους αναφέρονται σε μορφές αναδιάρθρωσης χρέους που μειώνει το συνολικό φορτίο χρέους, δηλαδή περιλαμβάνει ένα στοιχείο παραγραφής ή μείωσης του χρέους. Επίσης, οι συμφωνίες αναδιαπραγμάτευσης του χρέους αναβάλλουν τις προθεσμιακές πληρωμές και καθορίζουν μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα για τα ληξιπρόθεσμα χρέη, ενώ οι συμφωνίες παραγραφής ή μείωσης του χρέους υιοθετούνται όταν το κράτος χρεώστης έχει πρόβλημα φερεγγυότητας.

3.6 Ο ρόλος του ΔΝΤ

Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ / IMF) είναι ένας διεθνής οργανισμός που επιβλέπει το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα παρακολουθώντας τις συναλλαγματικές ισοτιμίες και ταισοζύγια πληρωμών και προσφέροντας οικονομική και τεχνική βοήθεια όταν του ζητηθεί. Το ΔΝΤ ιδρύθηκε στις 27 Δεκεμβρίου 1945 στην Ουάσιγκτον κατόπιν συνομολόγησης 39 χωρών που είχαν συμβάλει στο 80% του κεφαλαίου. Έδρα του Οργανισμού ορίσθηκε η Ουάσιγκτονως πρωτεύουσα της χώρας με το μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής.

Ως κύριος σκοπός του ΔΝΤ ορίζεται η προώθηση της διεθνούς νομισματικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών με ισόρροπη ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου. Για τον σκοπό αυτό προωθούνται συγκεκριμένα μέτρα, μεταξύ των οποίων είναι :

1. η ενιαία διαδικασία ομαλής προσαρμογής εκάστου κράτους μέλους στις συναλλαγματικές ισοτιμίες,
2. οι διεθνείς διαβουλεύσεις σε περιπτώσεις σημαντικών αλλαγών των ακολουθουμένων συναλλαγματικών πρακτικών,
3. οι επιβολές ορισμένων περιοριστικών συναλλαγματικών μέτρων και, τέλος,
4. η άρση των παραπάνω περιοριστικών μέτρων κατόπιν διαπιστωμένης βελτίωσης οικονομικής θέσης του συγκεκριμένου κράτους-μέλους.

Οποιαδήποτε χώρα μπορεί να ζητήσει να γίνει μέλος του ΔΝΤ. Η αίτηση θα εξεταστεί πρώτα από το Εκτελεστικό Συμβούλιο του ΔΝΤ, το οποίο θα υποβάλει έκθεση στο Διοικητικό Συμβούλιο του ΔΝΤ με εισηγήσεις. Οι εισηγήσεις αφορούν το μερίδιο που αναλογεί (quota) στο υποψήφιο μέλος, τον τρόπο πληρωμής της συνδρομής και άλλους όρους και προϋποθέσεις για ένταξη. Αφού το Διοικητικό Συμβούλιο εγκρίνει την έκθεση, η αιτούσα χώρα οφείλει να λάβει τα απαραίτητα νομικά μέτρα σύμφωνα με τη δική της νομοθεσία ώστε να μπορέσει να υπογράψει τη σχετική συμφωνία με το ΔΝΤ και να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της ως μέλος.

Η βασική αποστολή του ΔΝΤ είναι να παρέχει τεχνική και οικονομική βοήθεια σε χώρες που βρίσκονται σε πολύ δύσκολη οικονομική κατάσταση. Χώρες-μέλη που έχουν πρόβλημα με το ισοζύγιο πληρωμών μπορούν να ζητήσουν δάνεια και βοήθεια στη διαχείριση της εθνικής τους οικονομίας. Για να δοθεί η βοήθεια απαιτείται συνήθως από τις χώρες αυτές να προβούν σε μεταρρυθμίσεις γιατί χώρες με σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία μπορούν να δημιουργήσουν οικονομικές, νομισματικές και πολιτικές πρακτικές οι οποίες να οδηγήσουν οι ίδιες το σύστημα σε κρίση. Επιπροσθέτως, όταν η βοήθεια συνίσταται από δάνεια, αυτά συνήθως δίνονται σε δόσεις καθεμιά από τις οποίες δίνεται από την προϋπόθεση ότι έχουν επιτευχθεί συγκεκριμένοι στόχοι.

Όσον αφορά τις επικρίσεις προς το ΔΝΤ, αυτές δικαιολογούνται στη βάση της έλλειψης διαφάνειας εντός του οργανισμού, καθώς και στα μέτρα ενδυνάμωσης μίας εθνικής οικονομίας σε περίοδο αστάθειας.

Πιο συγκεκριμένα, από τη μία, αρκετοί οικονομολόγοι κατακρίνουν το γεγονός πως η οικονομική βοήθεια δίδεται πάντα υπό διάφορες προϋποθέσεις (conditionalities), περιλαμβανομένων των Προγραμμάτων Διαρθρωτικής Προσαρμογής (Structural Adjustment Programs - SAP). Υποστηρίζεται ότι οι προϋποθέσεις αυτές παρεμποδίζουν την κοινωνική σταθερότητα, ενώ τα εν λόγω προγράμματα οδηγούν σε αύξηση της φτώχειας στις χώρες που δέχονται τη βοήθεια. Γενικότερα, το ΔΝΤ είναι υπέρμαχο της μονεταριστικής προσέγγισης, υποστηρίζοντας συχνά την υποτίμηση νομισμάτων. Αντιθέτως, εκείνοι που ανήκουν στη σχολή σκέψης της προσφοράς (supply-side economics) διαφωνούν ανοικτά με το ΔΝΤ, θεωρώντας την υποτίμηση ως αίτιο αύξησης του πληθωρισμού και συνδέοντας την υψηλή φορολογία με τη συρρίκνωση της οικονομίας.

Από την άλλη, το ΔΝΤ μερικές φορές υποστηρίζει «προγράμματα λιτότητας», που συνεπάγονται αύξηση των φόρων ακόμη και όταν η οικονομία είναι αδύνατη, με στόχο να παρέχουν έσοδα στην κυβέρνηση για να αντιμετωπίσει το έλλειμμα προϋπολογισμού, κάτι φυσικά αντίθετο με την κενσιανή θεωρία. Οι πολιτικές αυτές επικρίθηκαν από τον Joseph Stiglitz, πρώην οικονομολόγο και αντιπρόεδρο της Παγκόσμιας Τράπεζας, στο βιβλίο του, *Globalization and its Discontents* (2003). Σύμφωνα με τον Stiglitz : "...στρεφόμενο σε μία πιο νομισματική προσέγγιση, το ΔΝΤ δεν έχει πλέον έγκυρο στόχο, αφού σχηματίστηκε για να παρέχει κονδύλια σε χώρες για να υλοποιήσουν κενσιανή αποκατάσταση των πληθωριστικών μεγεθών.

Τέλος, η ιστορική αναδρομή στις παρεμβάσεις του ΔΝΤ σε διάφορες αδύναμες οικονομίες του πλανήτη καταδεικνύει εν μέρει την αποτυχία του οργανισμού και την καθολική αποτυχία των προγραμμάτων του. Για παράδειγμα, κατά τη διάρκεια της ασιατικής κρίσης (1997-98) και την ώρα που η εκχείλισή της απειλούσε έως και την Ιαπωνία, το Ταμείο δίνει δάνεια 55 δισ. δολ. στην Κορέα, 17 δισ. στην Ταϊλάνδη και 23 δισ. στην Ινδονησία. Είναι η μεγαλύτερη μέχρι στιγμής διάσωση του ΔΝΤ και συνοδεύεται από τα προγράμματα SAP, μέσω των οποίων επιβάλλονται μέτρα λιτότητας, όπως η περικοπή των κρατικών δαπανών, η αύξηση των επιτοκίων, η αναδιάρθρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, η ανάκληση αποφάσεων για την προστασία του εμπορίου και η ρευστοποίηση αφερέγγυων επιχειρήσεων.

3.7 Η Κυπριακή Κρίση Μνημόνιο και Κριτική

3.7.1 Κυπριακή Κρίση

Τον Σεπτέμβριο του 2011, η Κυπριακή οικονομία υποβαθμίστηκε απ' όλους τους μεγάλους οίκους αξιολόγησης. Είχε προηγηθεί η μεγάλη έκρηξη στη βάση «Ευάγγελος Φλωράκης». Παρά τον χαμηλό της πληθυσμό και την μικρή της οικονομία, η Κύπρος είχε ιδιαίτερα ανεπτυγμένο τραπεζικό κλάδο. Μετά το κούρεμα του ελληνικού χρέους, η έκθεση των κυπριακών τραπεζών άγγιζε τα 22 δις ευρώ, ποσό μεγαλύτερο από το εγχώριο προϊόν της Κύπρου. Το διακρατικό δάνειο που είχε λάβει η Κύπρος από την Ρωσία ύψους 2,5 δις ευρώ, ήταν ικανό για να καλύψει τις δανειακές ανάγκες της Κύπρου μέχρι το πρώτο τρίμηνο του 2013, ήταν πλέον ανεπαρκές.

3.7.2 Μνημόνιο

Μετά από την υποβάθμιση της κυπριακής οικονομίας από τον οίκο Moody's, στις 13 Μαρτίου 2012, και από τον οίκο Fitch, στις 25 Ιουνίου 2012, η Κύπρος αιτήθηκε της ένταξή της στον Ευρωπαϊκό μηχανισμό στήριξης. Αντιπροσωπεία της τρόικας κατέφθασε στην Κύπρο, στις 25 Ιουνίου 2012, και διαπραγματεύτηκε με την κυβέρνηση του νησιού του όρους του δανείου. Η κυπριακή κυβέρνηση εξέφρασε τη διαφωνία της στο αρχικό σχέδιο και οι διαπραγματεύσεις συνεχίστηκαν τους επόμενους μήνες. Στις 30 Νοεμβρίου 2012, η κυπριακή κυβέρνηση συμφώνησε με την τρόικα τους όρους διάσωσης της κυπριακής οικονομίας, απομένοντας μόνο να συμφωνηθεί το ακριβές ποσό της αναχρηματοδότησης των τραπεζών. Η συμφωνία περιλάμβανε λήψη μέτρων, όπως περικοπές σε μισθούς και κοινωνικές παροχές, επιπλέον φορολόγηση ειδών πολυτελείας, καυσίμων, τυχερών παιχνιδιών κλπ.

Στις 16 Μαρτίου 2013 απήλθε συμφωνία με την κυπριακή κυβέρνηση στο ποσό των 10 δις ευρώ. Αποφασίστηκε επίσης να αντληθούν επιπλέον 5,8 δις ευρώ με φορολόγηση – κούρεμα των καταθέσεων στις κυπριακές τράπεζες. Το κούρεμα ορίστηκε στο 6,7% για καταθέσεις έως 100.000€ και 9.9% για καταθέσεις που υπερβαίνουν τα 100.000€. Η συμφωνία απορρίφθηκε από το κυπριακό κοινοβούλιο στις 19 Μαρτίου 2013 με 36 ψήφους κατά (19 ΑΚΕΛ, 8 ΔΗΚΟ, 5 ΕΔΕΚ, 2 ΕΥΡΩΚΟ, 1 Κίνημα Οικολόγων Περιβαλλοντιστών, 1 ανεξάρτητος) 19 αποχές (ΔΥΣΗ) και μία απουσία.

Στις 25 Μαρτίου οι υπουργοί οικονομικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο κατέληξαν σε νέο σχέδιο, με βάση το οποίο κουρεύονται κατά

40% οι καταθέσεις των κυπριακών τραπεζών που υπερβαίνουν τα 100.000€ και συγχωνεύονται οι τράπεζες Κύπρου και Λαϊκή. ⁽⁸⁾

3.7.3 Τι προβλέπει το Μνημόνιο

Περικοπές μισθών, ανακατατάξεις σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη των δημοσίων υπαλλήλων και ημικρατικών και πρόσθετες φορολογίες είναι τα νέα μέτρα που περιλαμβάνονται στη συμφωνία, με βάση πληροφορίες.

Πιο συγκεκριμένα, οι υπολογισμοί του μνημονίου προβλέπουν ύφεση-σοκ 9% για την κυπριακή οικονομία και σε αυτή τη βάση έχουν προστεθεί κλιμακωτές μειώσεις μισθών στον δημόσιο τομέα και ευρύτερο δημόσιο τομέα στους συνταξιούχους και εργαζόμενους ως εξής: 0-1.000 ευρώ 0%, 1.001-1.500 ευρώ 6,5%, 1.501-2.000 ευρώ 8,5%, 2.001-3.000 ευρώ 9,5%, 3.001-4.000 ευρώ 11,5%, άνω των 4.001 ευρώ 12,5%. Επιπλέον οι υπάλληλοι του δημοσίου θα καταβάλουν 1,5% των αποδοχών τους για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη στα δημόσια νοσηλευτήρια.

Ριζικές αλλαγές στους οργανισμούς. Η Τρόικα αναφέρεται ονομαστικά στις ιδιωτικοποιήσεις της Cyta, ΑΗΚκαι Αρχή Λιμένων, κάτι που δεν έκανε στο αρχικό κείμενο του Νοεμβρίου. Η κυβέρνηση θα πρέπει να καταρτίσει κατάλογο των περιουσιακών στοιχείων, συμπεριλαμβανόμενης της ακίνητης περιουσίας, που ανήκει στην κεντρική κυβέρνηση, στους δήμους και τις περιφερειακές διοικήσεις, εν όψει της πιθανής αποεπένδυσης ή αναδιάρθρωσης των οργανισμών. Για τον σκοπό αυτό θα πρέπει να γίνει η απογραφή όλων των κρατικών επιχειρήσεων οι οποίες θα μπορούσαν να υπόκεινται σε αναδιάρθρωση ή να γίνει εκκαθάριση. Η κυβέρνηση καλείται να ετοιμάσει ένα σχέδιο για την ενίσχυση της διακυβέρνησης των κρατικών επιχειρήσεων, σύμφωνα με τις διεθνείς βέλτιστες πρακτικές.

Μειώνονται ορισμένα οφέλη και προνόμια για τους κρατικούς αξιωματούχους και ανώτερους κυβερνητικούς αξιωματούχους, ιδίως με την αναστολή του δικαιώματος να ταξιδεύουν στην πρώτη θέση.

Παρατείνεται η αναστολή καταβολής της ΑΤΑ για τον δημόσιο και ευρύτερο δημόσιο τομέα μέχρι το τέλος του προγράμματος (πρώτο τρίμηνο 2016). Επεκτείνεται το πάγωμα των προσαυξήσεων και γενικές αυξήσεις μισθών στον δημόσιο και ευρύτερο δημόσιο τομέα κατά τρία επιπλέον έτη μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 2016. Μείωση του αριθμού των δημοσίων υπαλλήλων κατά τουλάχιστον πέντε χιλιάδες κατά την περίοδο από 2012 έως 2016 και εφαρμογή ενός τετραετούς προγράμματος που αποβλέπει στην κατάργηση του τουλάχιστον 1.880 θέσεις μονίμων υπαλλήλων.

3.7.4 Οικονομικές επιπτώσεις

Άμεση συνέπεια της οικονομικής κρίσης της Κύπρου, υπήρξε η αύξηση της ανεργίας. Σύμφωνα με την Κυπριακή Στατιστική Υπηρεσία, η ανεργία έφτασε το πρώτο τρίμηνο του 2013 στο 15,9% από 12,7% στο τελευταίο τρίμηνο του 2012 και 11,1% στο αντίστοιχο πρώτο τρίμηνο του 2012.

Ήδη, εξαιτίας της κρίσης, η άνοδος των τιμών στην Ευρωζώνη παραμένει σταθερά σε ένα επίπεδο γύρω στο 2,5%. Πιθανότατα η ευρωπαϊκή ηγεσία δεν θέλησε να τυπώσει χρήματα για τη διάσωση της Κύπρου.

3.7.5 Κριτική Του Κυπριακού Μνημονίου

Πέρα από τα αρκετά πειστικά επιχειρήματα, ο όρος που έθεσε το Eurogroup φαντάζει τουλάχιστον περίεργος. Είναι μια ευθεία επιβουλή στο θεμέλιο του δυτικού κόσμου, δηλαδή στην ιδιωτική περιουσία, αλλά και μια παντελής περιφρόνηση της τραπεζικής εγγύησης, η οποία εμφανίστηκε στην πορεία της κρίσης.

Η αναφερόμενη φορολόγηση θα οδηγήσει αναμφίβολα στη μαζική εκροή καταθέσεων και ακολούθως στην κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος της Κύπρου, και όχι στη σωτηρία του.

Προκειμένου να αποτρέψει κάτι τέτοιο, η Κεντρική Τράπεζα της χώρας θα υποχρεωθεί να επιβάλλει επιπρόσθετα περιοριστικά μέτρα, για παράδειγμα να παγώσει επ' αόριστον τις καταθέσεις ή να καθιερώσει προμήθεια για την ανάληψη χρημάτων.

Να σημειωθεί ότι με τον ίδιο τρόπο είχε ενεργήσει μια από τις μεγαλύτερες ρωσικές τράπεζες στη διάρκεια της τραπεζικής κρίσης το 2004. Όταν αντιμετώπισε τη μαζική φυγή των πελατών της, τότε επέβαλλε προμήθεια 10% στην ανάληψη των καταθέσεων. Αν όμως οι κυπριακές αρχές επιχειρήσουν να κάνουν κάτι τέτοιο, τότε είναι αμφίβολο αν θα καταφέρουν να σταθεροποιήσουν την κατάσταση, επειδή η εκροή μπορεί να επεκταθεί σε όλες τις περιφερειακές χώρες της Ευρωζώνης. Και τότε, δεν μπορεί να πει κανείς με σιγουριά ότι η διαδικασία αυτή δεν θα αγγίξει και τη ραχοκοκαλιά της Ευρώπης.

Επίσης, αυτή η απόφαση έχει προκαλέσει ήδη αναταραχή στις χρηματαγορές, οι οποίες τη Δευτέρα άνοιξαν με πτώση.

Μάλιστα, οι ρωσικοί δείκτες βυθίστηκαν περισσότερο από τους άλλους, αφού πολλοί χρηματιστές πανικοβλήθηκαν εξαιτίας του γεγονότος, ότι πάρα πολλές συναλλαγές

πραγματοποιούνται μέσω της Κύπρου. Είναι σαφές, ότι μέχρι να ξεκαθαριστεί η κατάσταση στην Κύπρο οι χρηματιστηριακές αγορές θα κλυδωνίζονται. Επίσης, το ευρώ έπεσε σε σχέση με το δολάριο, κάτι που άλλωστε είναι φυσιολογικό.

Είναι δύσκολο να κατανοήσουμε γιατί η κυπριακή κυβέρνηση συμφώνησε με τους όρους του Eurogroup, εφόσον η χώρα μπορεί τελικά να βρεθεί ακόμη και σε χειρότερη θέση απ' ότι αν κήρυττε πτώχευση τώρα.

Θα μπορούσαν να αντλήσουν διδάγματα από την εμπειρία της Ισλανδίας, που κανείς δεν ήθελε να τη βοηθήσει ιδιαίτερα, το 2008 και η οποία όταν κουράστηκε να εκλιπαρεί για χρήματα, δεν φοβήθηκε τη χρεωκοπία. Σήμερα, η κατάσταση εκεί διορθώνεται.

Δεν είναι τυχαίο ότι στη διάρκεια των διαπραγματεύσεων του Eurogroup η γερμανική πλευρά δήλωσε ότι δεν θα επιχειρήσει να σώσει τις ρωσικές καταθέσεις στις κυπριακές τράπεζες.

Σύμφωνα με αναλυτές, οι απώλειες για τους Ρώσους – συγκεκριμένα από τη φορολόγηση – θα ξεπεράσουν το 1 δις ευρώ, και αυτό αφορά τις μεγάλες επιχειρήσεις οι οποίες προτιμούν τις offshoreζώνες.

Ίσως να είναι κι ένας λόγος να χαρεί κανείς, επειδή κάποιοι καιροσκόποι θα πάρουν αυτό που τους αξίζει και θα συνεχιστεί η ανάπτυξη του προγράμματος παραίτησης από τις offshore, το ποίο ανακοίνωσε ο πρόεδρος της χώρας. Μόνο που ο Βλαντιμίρ Πούτιν δήλωσε ήδη, ότι θεωρεί άδικο το μέτρο.

Με βάση τα στοιχεία της ρωσικής πρεσβείας, στην Κύπρο διαμένουν περίπου 40.000 συμπατριώτες μας, οι οποίοι σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό θα κληθούν να πληρώσουν για τα προβλήματα του τραπεζικού συστήματος του νησιού. Αλλά αυτά, συμβαίνουν στην επιφάνεια. Τα υπόγεια ρεύματα είναι πολύ ισχυρότερα.

3.8 Αλυσιδωτές απώλειες

Στην ουσία, εξαιτίας του παγώματος των συναλλαγών, για τη Ρωσία θα καταρρεύσει όλο το σύστημα συναλλαγών που κτίζονταν επί πολλά χρόνια. Μόλις έγινε γνωστή η απόφαση του Eurogroup, εκπρόσωποι της Gazprom έσπευσαν να βοηθήσουν την Κύπρο, προτείνοντας οικονομική υποστήριξη του τραπεζικού τομέα με αντάλλαγμα άδειας για την εξόρυξη φυσικού αερίου στη αποκλειστική οικονομική ζώνη του νησιού.

Η επιχειρηματική δραστηριότητα στη Ρωσία συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με τις υπεράκτιες εταιρείες, και η Κύπρος αποτελεί για αυτήν ένα offshore κέντρο. Γι' αυτό, η

ανάγκη ανασχηματισμού των ταμειακών ροών θα οδηγήσει σίγουρα και εδώ σε απώλειες που μπορούν να εκτιμηθούν στο 1-1,5 ακόμη δις ευρώ περίπου.

Η φορολόγηση θα πλήξει και τις ρωσικές τράπεζες (VTB, Sberbank, Alfa-bank κ.α.), οι οποίες δανειοδοτούν ενεργά κυπριακούς οργανισμούς, οι οποίοι σε πολλές περιπτώσεις είναι θυγατρικές τους εταιρίες. Αν παγώσουν οι εξοφλήσεις των δανείων τους, τότε οι ρωσικές τράπεζες θα χάσουν περίπου 10 δις ευρώ.

Όπως είναι γνωστό όμως, όταν τα πράγματα πάνε άσχημα για τους πλούσιους, τότε κλαίνε οι φτωχοί. Και επίσης, πληρώνουν. Ενδεχομένως, τις απώλειες δισεκατομμυρίων που θα υποστούν οι επιχειρήσεις και οι τράπεζες, θα τις φορτώσουν στους ώμους του επόμενου κρίκου της αλυσίδας. Πιθανότατα, όλο αυτό θα οδηγήσει στην αύξηση των προμηθευτών για τις υπηρεσίες.

Ακούγεται από ορισμένες πλευρές ότι τα χρήματα θα αρχίσουν να επιστρέφουν στην Ρωσία. Οι υποθέσεις αυτές έχουν μια βάση. Αρκεί να σημειωθεί, ότι ο ρυθμός των ρωσικών καταθέσεων φυσικών προσώπων στη Κύπρο μειώθηκε αισθητά το 2012. Ενώ το 2011 τα εμβάσματα ήταν λίγο παραπάνω από 1,5 δις δολάρια, το 2012 έγιναν 0,9 δις δολάρια. Είναι πιθανό, ένα μεγάλο μέρος τους να καταλήξει τελικά στα παραδοσιακά «λιμάνια». Για παράδειγμα στην Ελβετία, η οποία δεν ανήκει στην Ευρωζώνη και χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη σταθερότητα στην παρούσα κατάσταση. ⁽⁹⁾

Η παγκόσμια κρίση του 2008, η οποία δεν συμπεριλαμβάνεται σε καμία από τις οικονομικές θεωρίες και δεν μετριάζεται με την εισροή χρημάτων, ενός μέσου που στο παρελθόν ήταν αποτελεσματικό, έκανε τις νομισματικές αρχές να αναζητήσουν νέες λύσεις.

Για τις ανεπτυγμένες χώρες, η προσπάθεια να λύσουν τα οικονομικά προβλήματα μέσω της αφαίμαξης των χρημάτων του πληθυσμού, είναι κάτι το καινούργιο. Στη Ρωσία, αυτό είναι κάτι που το γνωρίζουμε καλά. Αρκεί να θυμηθούμε τη μεταρρύθμιση στις αρχές του '90 ή την κρίση του 1998, όταν οι αποταμιεύσεις έχασαν την αξία τους, γεγονός που ελάττωσε τις υποχρεώσεις του κράτους. Αυτό όμως οδήγησε σε κρίση εμπιστοσύνης προς το τραπεζικό σύστημα, κάτι που εμποδίζει την ανάπτυξη.

4. Χαρακτηριστικά του υφιστάμενου οικονομικού περιβάλλοντος και δυνατότητες εξόδου από την κρίση της Ευρωζώνης και της Κύπρου

4.1 Τα βασικά ελλείμματα του διεθνούς συστήματος

Σύμφωνα με την έκθεση του ΔΝΤ (IMF, 2009), οι βασικές αιτίες για την αποτυχία των αγορών προσδιορίζονται από την υπερβολική αισιοδοξία για μακροχρόνια ανάπτυξη και την αποτυχία πολιτικών σε τομείς, όπως :

- Οικονομική νομοθεσία, η οποία δεν ήταν εξοπλισμένη με τα κατάλληλα εργαλεία πρόγνωσης του κινδύνου και των ελλειπών κινήτρων πίσω από την οικονομική άνθηση της καινοτομίας. Η περίμετρος του κανονισμού πρέπει να διευρυνθεί και να καταστεί πιο ευέλικτη και διαφανής για τον προσδιορισμό της συστημικής σημασίας των θεσμών και το σχετικό βαθμό της απαιτούμενης εποπτείας. Η μακρο- προληπτική προσέγγιση του ρυθμιστικού πλαισίου πρέπει να μετριάξει τις κυκλικές επιπτώσεις, να προωθεί ένα άρτιο πλαίσιο «εκκαθάρισης» των αγορών και των λογιστικών κανόνων, να αναδεικνύει τη διαφάνεια σχετικά με τη φύση των κινδύνων για την ενίσχυση της πειθαρχίας της αγοράς και να διευκολυνθεί τη διαχείριση της ρευστότητας.
- Μακρο-οικονομική πολιτική, η οποία δεν έλαβε υπόψη τη συσσώρευση των συστημικών κινδύνων στο χρηματοπιστωτικό σύστημα και στις αγορές κατοικιών. Οι κεντρικές τράπεζες πρέπει να υιοθετήσουν ευρύτερη μακροοικονομική πρόληψη, λαμβάνοντας υπόψη τη κίνηση των τιμών, τα όρια της πίστωσης και τη πιθανή δημιουργία ενός συστημικού κινδύνου. Ο χρόνος και η φύση των προληπτικών μέτρων κατά των μεγάλων ανισορροπιών και οι ανάγκες μεγάλης ροής κεφαλαίων πρέπει να επανεξετασθούν.
- Παγκόσμια αρχιτεκτονική, στο εσωτερικό της οποίας ένα κατακερματισμένο σύστημα εποπτείας επιδείνωσε την ανικανότητα πρόβλεψης των κινδύνων.

Στο επίπεδο της οικονομικής νομοθεσίας, οι αγορές και οι ρυθμιστικές αρχές απέτυχαν να αναγνωρίσουν τα προβλήματα επικίνδυνων κινήτρων, τα κενά πληροφόρησης, τον προ-κυκλικό δανεισμό και τις συγκεντρώσεις κινδύνου. Το σκιώδες τραπεζικό σύστημα, συμπεριλαμβανομένων των επενδυτικών τραπεζών, των συμβούλων υποθηκών, των αμοιβαίων κεφαλαίων αντιστάθμισης κινδύνου και των τιτλοποιήσεων περιουσιακών στοιχείων, ρυθμίζονται από ένα συνονθύλευμα οργανισμών με μη συνετή εποπτεία. Το γεγονός αυτό αντανάκλασε μια φιλοσοφία ότι μόνο τα ιδρύματα αποδοχής

καταθέσεων πρέπει να είναι αυστηρά ρυθμιζόμενα και να επιτηρούνται, ώστε οι χρηματοοικονομικές καινοτομίες να ευδοκιμούν κάτω από ένα καθεστώς πειθαρχίας της αγοράς. Αλλά απέτυχε όχι μόνο η πειθαρχία αλλά και η αποτελεσματικότητα της ρύθμισης, καθώς οι τράπεζες απέφυγαν τις κεφαλαιακές απαιτήσεις. Το αποτέλεσμα ήταν ένας τεράστιος ηθικός κίνδυνος εις βάρος των φορολογουμένων.

Όπως εξελίχθηκε η κρίση, οι κεντρικές τράπεζες ανταποκρίθηκαν με ευελιξία και επέκτειναν το πεδίο των δραστηριοτήτων τους, δίνοντας παράταση στη προθεσμία εξόφλησης, διευρύνοντας το φάσμα των ασφαλειών, αυξάνοντας τον αριθμό των αντισυμβαλλομένων και εισάγοντας το αμερικάνικο δολάριο στις ανταλλαγές. Ενώ, όμως, οι εν λόγω δράσεις ήταν προφανώς ζωτικής σημασίας για την παρεμπόδιση της κατάρρευσης, ο κατάλογος των αδηοκαινοτομιών έδωσε, επίσης, αφορμή για μια σειρά από ανησυχίες, από τη στρέβλωση των κινήτρων της αγοράς έως το «φούσκωμα» των ισολογισμών των κεντρικών τραπεζών. Στις αναδυόμενες αγορές, οι κεντρικές τράπεζες έπρεπε επίσης να πολεμήσουν την αντίστροφη σχέση μεταξύ της απαιτούμενης ενίσχυσης της ρευστότητας και του κινδύνου φυγής των κεφαλαίων.

Δεύτερον, στο επίπεδο της μακροοικονομικής πολιτικής και στη περίοδο προ κρίσης, υπήρχε μία αυξανόμενη δημοτικότητα του πληθωρισμού. Ορισμένες κεντρικές τράπεζεςπροσανατόλισαν τη νομισματική πολιτική σχεδόν αποκλειστικά ως προς τη σταθεροποίησή των πληθωριστικών τάσεων. Άλλες έδωσαν βάρος στη συνολική δραστηριότητα. Λίγες, όμως, έλαβαν επαρκώς υπόψη τους κινδύνους από τις αυξήσεις των τιμών των περιουσιακών στοιχείων.

Τέλος, όσον αφορά την παγκόσμια αρχιτεκτονική, που ορίζεται από τους επίσημους μηχανισμούς για τη διευκόλυνση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και την ομαλή ροή αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων μεταξύ των χωρών (IMF, 2009), ένα βασικό ζήτημα αφορά τη δύναμη και την έμφαση των προειδοποιήσεων πριν από την κρίση. Αν και υπήρξε κάποια διορατική ανάλυση, σε γενικές γραμμές, οι προειδοποιήσεις ήταν πάρα πολύ διάσπαρτες και ακαθόριστες για να προσελκύσουν την εγχώρια ή την συλλογική πολιτική αντίδραση. Αλλά, ακόμα και όταν οι προειδοποιήσεις ανέφεραν τα συστημικά προβλήματα, οι μηχανισμοί και η ακόμα και όταν οι προειδοποιήσεις ανέφεραν τα συστημικά προβλήματα, οι μηχανισμοί και η δέσμευση για συντονισμένες δράσεις κρίθηκαν ανεπαρκείς. Για παράδειγμα, η άτακτη αποκλιμάκωση των παγκόσμιων ανισορροπιών αναγνωρίστηκε ως ένας σημαντικός συστημικός κίνδυνος

για πολλά χρόνια, ακόμη και αν η ακριβής φύση της ενδεχόμενης κατάρρευσης ήταν ασαφής.

4.2 Ευρώπη, Κύπρος Κρίση – Χρήσιμα συμπεράσματα

Τα τελευταία χρόνια εγείρονται πολλές διαφορετικές απόψεις περί των κινδύνων του Ενιαίου Νομισματικού Συστήματος της Ευρώπης σχετικά με όρους διεύρυνσης και εμβάθυνσης της Ένωσης. Πολλοί υποστηρίζουν, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, την ύπαρξη μίας νέας κρίσης ταυτότητας για την ΕΕ, που εμφανίζεται μετά τη συνθήκη του Μάαστριχτ, τη Νομισματική Ένωση, την Ενιαία Κεντρική Τράπεζα και το ενιαίο νόμισμα.

Τα κύρια χαρακτηριστικά αυτού του νέου περιβάλλοντος είναι:

- Η υπερεθνικοποίηση και αποπολιτικοποίηση της νομισματικής πολιτικής, δηλαδή η λήψη των νομισματικοπολιτικών αποφάσεων από τα κέντρα των ευρωπαϊκών θεσμών και από ανεξάρτητους τεχνοκράτες, με αποκλειστικό στόχο τη διασφάλιση της σταθερότητας των τιμών.
- Η δημοσιονομική και εισοδηματική πολιτική παραμένουν αποκεντρωμένες, δηλαδή στην αρμοδιότητα των κρατών μελών. Και αυτές όμως υφίστανται θεσμικούς και πραγματικούς περιορισμούς, π.χ. το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης περιορίζει σημαντικά την ευελιξία της δημοσιονομικής πολιτικής να επιδιώκει σε εθνικό επίπεδο τους στόχους της σταθεροποίησης, της ανακατανομής και ανάπτυξης.
- Η αύξηση του ενδοκοινοτικού εμπορικού ανταγωνισμού και η εξάλειψη της δυνατότητας επηρεασμού του μέσω αλλαγών στις πραγματικές συναλλαγματικές ισοτιμίες ή στη προσφορά χρήματος
- Η ανάδειξη της παραγωγικότητας και όσων παραγόντων την επηρεάζουν (π.χ. τεχνολογία, οργάνωση, υποδομές) και των τιμών σε καθοριστικά μεγέθη του ανταγωνισμού.
- Η αύξηση του ανταγωνισμού των εθνικών συστημάτων στους τομείς της φορολογίας, της κοινωνικής ασφάλισης, της περιβαλλοντικής προστασίας κλπ., δεδομένου ότι τα συστήματα αυτά έχουν άμεσες ή έμμεσες επιπτώσεις στην οικονομική απόδοση, στις τιμές και στην κατανομή των επενδύσεων.

- Η τάση για περαιτέρω συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων στις ήδη αναπτυγμένες περιοχές της Ένωσης και διεύρυνση των περιφερικών ανισοτήτων. Οι ήδη αναπτυγμένες περιοχές της Ένωσης, οι οποίες χαρακτηρίζονται από μεγάλες οικονομικές συγκεντρώσεις, σύγχρονες υποδομές, τεχνολογικές βάσεις και τεχνολογικό δυναμισμό, υψηλού επιπέδου υποδομές, τεχνολογικές βάσεις και τεχνολογικό δυναμισμό κλπ., επωφελούνται περισσότερο από την ΟΝΕ σε σχέση με άλλες περιοχές της Ένωσης (Κότιος, 2000). ⁽¹⁰⁾

Σήμερα, είκοσι χρόνια από τη διαπραγμάτευση του Μάαστριχτ και δέκα έτη από την εμφάνιση του Ευρώ, η Οικονομική και Νομισματική Ένωση στην Ευρώπη έχει περάσει πλέον από πολλά στάδια. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα είναι ένα καθιερωμένο ίδρυμα απολαμβάνοντας παρόμοια επίπεδα αξιοπιστίας στην χρηματοοικονομική κοινότητα ανάλογη με εκείνα των κεντρικών τραπεζών. Έχει αναπτύξει ένα ολοκληρωμένο σύστημα διαύλων επικοινωνίας και πρακτικών υπευθυνότητας, ενώ το ευρώ έχει καθιερωθεί επιτυχώς και έχει κερδίσει έδαφος ως ένας από τα κορυφαία νομίσματα στον κόσμο. Όμως, τα τεχνικά και θεσμικά επιτεύγματα της ΟΝΕ είναι μόνο η αναγκαία προϋπόθεση για τη συνολική επιτυχία της. Η επαρκής συνθήκη συνεπάγεται την εκτεταμένη αποδοχή των συνεπειών που προκαλούνται από την ΟΝΕ και σε άλλους τομείς της χάραξης οικονομικής πολιτικής στα κράτη μέλη. Λαμβάνοντας υπόψη τους στενούς λειτουργικούς δεσμούς μεταξύ διαφόρων οικονομικών μέσων, υπάρχουν σχεδόν αναπόφευκτα διάφορες επενέργειες διάχυσης από τη δημιουργία του ενιαίου νομίσματος και σε άλλους τομείς πολιτικής.

Κάθε νομισματική ένωση που δεν ανήκει στη λεγόμενη «βέλτιστη νομισματική περιοχή», πρόκειται να αντιμετωπίσει την πρόκληση των δικών της διανεμητικών συνεπειών, επιζητώντας ένα είδος εξισορρόπησης μέσω της ανακατανομής (Henrik Enderlein, 2006). Οι ιστορικοί της οικονομίας συνυπολογίζουν αρκετά πως ο μη συμβιβασμός μεταξύ της διατήρησης της νομισματικής ένωσης και της διαφύλαξης της εθνικής συνοχής μπορεί να αποτελέσει τον λόγο διάλυσης ενός προηγουμένως ενωμένου χώρου. Το 1997, ο Μάρτιν Φελντστάν προέταξε το επιχείρημα αυτό για να δικαιολογήσει μια απαισιόδοξη εικόνα για τις προοπτικές της ΟΝΕ και να προβλέψει «το μέλλον ενδοευρωπαϊκών συγκρούσεων» (Feldstein, 1997). Μια νομισματική ένωση πρέπει, συνεπώς, να επιτύχει μια ισορροπία μεταξύ των εκτιμήσεων αποτελεσματικότητας και της νομιμότητας πανευρωπαϊκά. Προφανώς, η ισορροπία είναι πιο εύκολα υλοποιήσιμη εντός μίας βέλτιστης νομισματικής ζώνης.

Ωστόσο, μόλις η αυξανόμενη αποδοτικότητα των πολιτικών δημιουργούν αλυσιδωτές επιδράσεις στον αναδιανεμητικό χαρακτήρα της ένωσης, αμέσως γίνεται πιο δύσκολη η ισορροπία μεταξύ αποτελεσματικότητας και νομιμότητας.

Ο Scharpf (1988) υποστήριξε από καθαρά θεσμική άποψη ότι η σύγκρουση μεταξύ της αποτελεσματικότητας και της νομιμότητας σχετίζεται με το μέγεθος των βασικών πολιτικών μονάδων. Ενδείκνυται περισσότερο να μην επικεντρωνόμαστε στο μέγεθος ως το βασικό κριτήριο, αλλά στο βαθμό πολιτικής ολοκλήρωσης, όμως μία ολοκληρωμένη και έντονα συνεκτική πολιτική μονάδα (ακόμα και μεγάλου μεγέθους) θα αντιμετωπίζει λιγότερες δυσκολίες στο να αποδεχτεί τις αναδιανεμητικές επιπτώσεις σε σχέση με μία αντίστοιχα μικρότερη πολιτική αλλά λιγότερο ολοκληρωμένη μονάδα.

Η συζήτηση για το «δημοκρατικό έλλειμμα» της ΟΝΕ ξεκίνησε αρκετά χρόνια πριν από την εισαγωγή του ενιαίου νομίσματος και επικεντρώθηκε, κυρίως, στο ζήτημα του εάν οιαρχιτέκτονες της ΟΝΕ ήταν σωστοί στην επίλυση των προβλημάτων συλλογικής δράσης σε μια νομισματική ένωση με τη δημιουργία ενός αυστηρά σχεδιασμένου συστήματος κανόνων. Ενώ προέκυψε ευρεία συμφωνία σχετικά με τη φύση του πραγματικού νομικού και θεσμικού πλαισίου, εξακολουθεί να υπάρχει διαφωνία σχετικά με την καταλληλότητα του πλαισίου αυτού.

Το κεφάλαιο της ΟΝΕ στη Συνθήκη του Μάαστριχτ περιγράφει ότι αποσκοπεί σε ένα άκαμπτο νομικό οικοδόμημα προς την υλοποίηση συγκεκριμένων στόχων και αφού έχει επέλθει πραγματική σύγκλιση των κοινωνικών προτιμήσεων. Η σταθερότητα των τιμών και η αξιοπιστία των δημοσιονομικών πολιτικών θεωρείται ότι είναι η κύριο συστατικό του πλαισίου και κατοχυρώνεται λεπτομερώς στη Συνθήκη και το πρωτογενές δίκαιο. Η αποστολή της ΕΚΤ στοχεύει αποκλειστικά προς τη διατήρηση της σταθερότητας των τιμών (η υποστήριξη των γενικών οικονομικών πολιτικών της Κοινότητας απαιτείται, μόνον εάν πραγματοποιούνται «με την επιφύλαξη του στόχου της σταθερότητας των τιμών», της Συνθήκης και ως εκ τούτου δεν αφήνει πολλά περιθώρια πολιτικής ευχέρειας). Σε παρόμοιο πνεύμα, το νομικό πλαίσιο για το συντονισμό της φορολογικής πολιτικής, όπως ορίζεται στο Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ) και στη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος (ΔΥΕ), εστιάζεται σε θέματα αιεφόρου ανάπτυξης («σχεδόν ισοσκελισμένο ή πλεονασματικό», Κανονισμός 1466/97 και 1467/97) παρά στις συνέπειες της δημοσιονομικής πολιτικής και των διαχρονικών επιπτώσεών της. Πολλοί αναλυτές δικαιολογούν την προέλευση αυτής της προσέγγισης και την

εξομοιώνουμε την γενικώς αποδεκτή γερμανική νομολογία και εννοιολογική συγγένεια της με την βιβλιογραφία των μονεταριστικών οικονομικών επιστημών.

Όταν όμως η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από την καταλληλότητα του πλαισίου αυτού, οι απόψεις διίστανται σε μεγάλο βαθμό. Κυρίως, υπάρχουν τρεις τύποι επιχειρημάτων. Οι διαφορές προέρχονται από τις διαφωνίες στις υποθέσεις σχετικά με τις επιπτώσεις της ΟΝΕ, όσον αφορά την αύξηση πλούτου σε σχέση με την ανακατανομή του.

Πρώτον, υποστηρίζεται ότι η ανάθεση ορισμένων τμημάτων της οικονομικής πολιτικής σε ευρωπαϊκό επίπεδο είναι ένα απλό ζήτημα αύξησης της αποδοτικότητας. Στο πλαίσιο αυτό, η νομισματική πολιτική (συντά αναφέρεται μαζί με την πολιτική ανταγωνισμού) ερμηνεύεται ως ένας τομέας της οικονομικής διακυβέρνησης.

Μια δεύτερη σειρά επιχειρημάτων συμφωνεί γενικώς με τη λειτουργική σημασία και τη δημοκρατική νομιμοποίηση εκχώρησης της νομισματικής πολιτικής σε μια ανεξάρτητη κεντρική τράπεζα. Ωστόσο, λαμβάνει υπόψη τον έμμεσο αντίκτυπο της αντιπροσώπευσης μιας υπερ-εθνικής κεντρικής τράπεζας και θεωρεί ότι έγκειται στην αρμοδιότητα των κρατών μελών να εξασφαλίσουν τα κατάλληλα επίπεδα της νομιμότητας στην ΟΝΕ, κυρίως στον τομέα της πρόνοιας και της κοινωνικής πολιτικής. Το βασικό επιχείρημα είναι η ότι η «πολιτική αποσύνδεση ανάμεσα στην οικονομική και νομισματική ολοκλήρωση από τη μία και οι κρατικές πολιτικές πλούτου σε εθνικό επίπεδο από την άλλη είναι ένα σε μεγάλο βαθμό κατασκευάσματα τεχνητής φύσεως, δημιουργώντας ασυμμετρίες».

Τέλος, η τρίτη σειρά επιχειρημάτων επικεντρώνεται στην άμεση επίπτωση της ενιαίας νομισματικής πολιτικής στην οικονομική απόδοση των κρατών μελών. Το κύριο σημείο είναι ότι η ΟΝΕ στοχεύει όχι μόνο στην αύξηση της αποδοτικότητας ή των κανονιστικών αποτελεσμάτων της διάχυσης (spillover), αλλά επίσης (και ίσως ακόμα περισσότερο) στις επιπτώσεις μεταξύ των κρατών μελών. Η λογική αυτή βασίζεται σε δύο στοιχεία:

- Πρώτον, η ΟΝΕ δεν αποτελεί μια βέλτιστη νομισματική ζώνη (δηλαδή η ζώνη του ευρώ χαρακτηρίζεται από σημαντική ανομοιογένεια μεταξύ των θεμελιωδών οικονομικών μεταβλητών). Το ενιαίο επιτόκιο της ΕΚΤ είναι πιθανό να παράγει, ανά χώρα, διαφορετικά αποτελέσματα μέσω υψηλότερων ή χαμηλότερων ποσοστών ανάπτυξης (Enderlein, 2004a-2004b).

- Δεύτερον, η ΟΝΕ στερείται μηχανισμών εσωτερικής προσαρμογής που θα μπορούσαν να αντιδράσουν σε αυτές τις ειδικές περιφερειακές επιπτώσεις της ενιαίας νομισματικής πολιτικής, όπως μία φορολογική ανακατανομή μέσω ενός συστήματος φορολογικού φεντεραλισμού.

Γίνεται σαφές ότι οι τρεις άνω τύποι προσεγγίσεων ορίζουν διαφορετικά τις οικονομικές επιπτώσεις της ΟΝΕ. Η συζήτηση μπορεί εύκολα να ανατρέξει σε διαφορετικές υποθέσεις ως προς το κατά πόσον η ΟΝΕ μπορεί να βελτιώσει τη συνολική κοινωνική πρόνοια, με βάση την αύξηση της αποδοτικότητας (π.χ. «βελτίωση κατά Pareto») ή αν είναι πιθανό να προκαλέσει διανεμητικές επιπτώσεις που δεν μπορούν να αντισταθμίζονται από αναδιανεμητικά μέτρα πολιτικής. Ως εκ τούτου, έχει μεγάλη σημασία για τη μελλοντική συζήτηση περί της νομιμότητας της ΟΝΕ το να αποκτηθεί μια σαφέστερη κατανόηση των πραγματικών οικονομικών συνεπειών. Είναι καιρός να παρέλθει οριστικά η παραδοχή των επαρκών πολιτικών της Ευρωζώνης (Verdun, 1998), ώστε να κριθεί εμπειρικά ο συγκεκριμένος συλλογισμός.

Στη συνέχεια, όσον αφορά τα τελικά αποτελέσματα της ΟΝΕ, ο βασικός μηχανισμός πίσω από την κατανομή πλούτου σε μια νομισματική ένωση, είναι η πρωτοκαθεδρία του πραγματικού επιτοκίου έναντι της συναλλαγματικής ισοτιμίας. Καθώς η ΕΚΤ δεν λαμβάνει υπόψη τις οικονομικές εξελίξεις στα κράτη μέλη ξεχωριστά, αλλά περισσότερο στοχεύει στη ζώνη του ευρώ, η νομισματική πολιτική ενδέχεται να αποσταθεροποιήσει τις εγχώριες αγορές, των οποίων τα βασικά οικονομικά μεγέθη δεν είναι σύμφωνα με το μέσο όρο της ευρωζώνης. Τα κράτη μέλη με υψηλότερους ρυθμούς πληθωρισμού από τη ζώνη του ευρώ αντιμετωπίζουν χαμηλό μέσο όρο πραγματικών επιτοκίων δημιουργώντας υψηλότερα ποσοστά επενδύσεων και κατανάλωσης. Αυτά τα αποτελέσματα οδηγούν τον εγχώριο ρυθμό ανάπτυξης εκτός των μακροπρόθεσμων δυνατοτήτων του, δημιουργώντας έτσι ακόμη υψηλότερα ποσοστά πληθωρισμού, μειώνοντας περαιτέρω τα πραγματικά επιτόκια, και παράγοντας κυκλικές υπερβάσεις και υπερβολικές αυξήσεις των τιμών.

Όσον αφορά τα προσδοκώμενα οφέλη, στην αρχή, υπήρξε, πριν την ένταξη, ταύτιση εκτιμήσεων. Συγκεκριμένα :

1. Η μείωση του κόστους των συναλλαγών και η εξάλειψη των συναλλαγματικών αβεβαιοτήτων θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε αύξηση του εμπορίου και της παραγωγής.

2. Η μεταβίβαση της νομισματοπολιτικής ευθύνης στους νέους κοινούς θεσμούς θα απελευθέρωνε την κυπριακή νομισματική πολιτική από εσωτερικές πολιτικές πιέσεις, διασφαλίζοντας, έτσι, και στη χώρα μας την τόσο ταλαιπωρημένη στο παρελθόν σταθερότητα των τιμών.
3. Η νομισματική σταθερότητα αναμενόταν ότι θα ενίσχυε τη ροπή για επενδύσεις.
4. Στην ίδια κατεύθυνση θα μπορούσε να λειτουργήσει η πτώση και σταθεροποίηση σε χαμηλά επίπεδα των ονομαστικών και πραγματικών επιτοκίων, τα οποία κατά την περίοδο προ της εντάξεως εμπεριείχαν ένα σχετικά υψηλό ποσοστό κινδύνου.
5. Η εξωτερική ρευστότητα της κυπριακής οικονομίας θα διασφαλιζόταν σε τεράστιο βαθμό, λόγω της υιοθέτησης ενός διεθνούς νομίσματος.
6. Επίσης, η κοινοτικοποίηση της νομισματικής πολιτικής αλλά και η απώλεια σημαντικού βαθμού αυτονομίας στα πεδία της δημοσιονομικής και εισοδηματικής πολιτικής θα ανάγκαζαν τη χώρα, μετά την ένταξη, να προβεί, επιτέλους, στις αναγκαίες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, ώστε να αποκτήσει η κυπριακή οικονομία σύγχρονους ευρωπαϊκούς μηχανισμούς.

Παρά τις άνω προσδοκώμενες ελπίδες για την ανάταση της κυπριακής οικονομίας, ρεαλιστικότερες φωνές σε Ελλάδα και εξωτερικό τόνιζαν πως η συμμετοχή της χώρας μας στο Ευρώ συνιστούσε και μια μεγάλη πρόκληση, η οποία εμπεριείχε σοβαρούς κινδύνους (Thygesen 1990, Κότιος 1997, Κότιος 2000). Η εμφάνιση ή η ένταση των κινδύνων αυτών είχαν να κάνουν, κυρίως, με την κατάσταση της κυπριακής οικονομίας τη στιγμή της ένταξης και με το πως αυτή θα ανταποκρινόταν στις απαιτήσεις του νέου ανταγωνιστικού περιβάλλοντος. Στο περιβάλλον αυτό ο ανταγωνισμός μεταξύ των οικονομιών των μελών της ευρωζώνης αναμένονταν να είναι πολύ εντονότερος. Τα όποια ανταγωνιστικά μειονεκτήματα ή οι όποιες αρνητικές οικονομικές εξελίξεις σε εθνικό επίπεδο δε θα μπορούσαν πλέον να αντιμετωπίζονται μέσω συναλλαγματικών ή νομισματικών προσαρμογών. Ένα ειδικό ζήτημα σχετιζόταν με την πιθανότητα εμφάνισης ασυμμετρικών διαταραχών στην Ευρωζώνη. Για παράδειγμα, σε περίπτωση εμφάνισης μιας εθνικής μακροοικονομικής διαταραχής τα κράτη μέλη της ΟΝΕ δεν θα διέθεταν πλέον επαρκές οικονομικοπολιτικό οπλοστάσιο. Συνεπώς, σε περίπτωση εθνικών διαταραχών, το βάρος θα έπρεπε να φέρει ένας περιορισμένος αριθμός πολιτικών όπως η εισοδηματική και η διαρθρωτική. Η ΟΝΕ δεν διέθετε κανέναν

μηχανισμό εκ των υστέρων καταστολής μια εθνικής ή συλλογικής διαταραχής. Δημοσιονομικές διαταραχές όπως η υπερχρέωση μιας χώρας θεωρούνταν αδύνατες λόγω της προληπτικής εφαρμογής κανόνων δημοσιονομικής πειθαρχίας. ⁽¹¹⁾

Εν τέλει, στην πράξη, η χώρα επωφελήθηκε από τα εξ' ορισμού πλεονεκτήματα ενός ενιαίου νομισματικού χώρου όπως είναι η εξάλειψη των συναλλαγματικών κινδύνων και αβεβαιοτήτων και η εξουδετέρωση του κόστους μετατροπής νομισμάτων στις συναλλαγές της με τις άλλες χώρες της ευρωζώνης. Επίσης, βελτιώθηκε η ρευστότητά της για εξωτερικές συναλλαγές, δεδομένου ότι το εμπόριό της εντός της Ευρωζώνης το διεκπεραίωνε σε ευρώ, ενώ και με τρίτες χώρες σημαντικό μέρος της τιμολόγησης και πληρωμής των εισαγωγών διεξάγεται σε ευρώ.

Αυτό είχε ως θετικό αποτέλεσμα την άρση της συναλλαγματικής στενότητας που χαρακτήριζε τη χώρα επί δεκαετίες. Στα αρνητικά, οι εισροές κεφαλαίων στη χώρα είχαν τη μορφή δανεισμού του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, γεγονός που προοδευτικά επιβάρυνε τα μέγιστα το ισοζύγιο εισοδημάτων λόγω των υψηλών πληρωμών για τόκους (DeutscheBundesbank 2010a, Schrader και Laaser 2010, EEAG 2011a). Ως προς τη νομισματική σταθερότητα παρατηρείται καταρχάς ότι η χώρα κινήθηκε σε επίπεδα χαμηλότερα από τα επίπεδα των προηγούμενων δεκαετιών. Σημειώνεται, όμως, ότι ο πληθωρισμός στην Κύπρο ήταν σταθερά κατά περίπου 50% υψηλότερος από τον μέσο όρο της Ευρωζώνης, γεγονός που σωρευτικά προκάλεσε μια αύξηση των κυπριακών τιμών κατά 32,8%, καθώς και μια συγκριτικά μεγάλη πραγματική ανατίμηση (ανάλογα με τους υπολογισμούς αυτή κυμαίνεται μεταξύ 15-20%) του ευρώ έναντι των άλλων εταίρων της (Mathes 2009, EEAG 2011a, DeutscheBundesbank 2010b). Συνεπώς, σε σχέση με το παρελθόν η χώρα βελτίωσε τη νομισματική της σταθερότητα, όχι όμως σε σχέση με τις άλλες χώρες της ΟΝΕ, με αρνητικές συνέπειες για την ανταγωνιστικότητα τιμών και το εξωτερικό εμπόριό της.

Στο ζήτημα της δημοσιονομικής πειθαρχίας η χώρα απέτυχε παταγωδώς, όπως έδειξαν και οι δραματικές εξελίξεις μετά το 2008 (European Commission 2010d, Arghyrou και Tsoukalas 2010, EEAG 2011a). Καθ' όλη την περίοδο μετά την ένταξη τα δημοσιονομικά ελλείμματα της χώρας ήταν σταθερά πάνω από το επιτρεπόμενο όριο του 3% ως προς το ΑΕΠ, με αποτέλεσμα τη συνεχή αύξηση του δημόσιου χρέους. Παρόλο που η χώρα τέθηκε σε επιτήρηση τα έτη 2006-2007, εξήλθε αυτής με νέο μένος δημοσιονομικής σπατάλης, με αποκορύφωμα τα έτη 2008 και 2009. Υπό το βάρος αυτών των συσσωρευμένων χρεών νομοτελειακή ήταν η χρεοκοπία της χώρας.

Τέλος, ιδιαίτερης αναφοράς χρήζει το κυπριακό παράδοξο: η χώρα παρόλο που δεν προχώρησε στις αναγκαίες προσαρμογές κατόρθωσε να επιδείξει σε σύγκριση με το μέσο όρο της ευρωζώνης υψηλούς ρυθμούς ετήσιας αύξησης του ΑΕΠ της και να συγκλίνει σε πραγματικούς όρους. Οι παράγοντες που συνέβαλαν σ' αυτήν την εξέλιξη ήταν, όμως, είτε συγκυριακοί, είτε βραχύβιοι, δηλαδή μακροχρόνια μη βιώσιμοι. Ειδικότερα, στην πρόσκαιρη οικονομική μεγέθυνση της χώρας κατά τα έτη 2001-2007 συνέβαλαν: η αύξηση της ρευστότητας της κυπριακής οικονομίας λόγω του εύκολου και φθηνού δανεισμού, που ενίσχυσαν την εσωτερική δημόσια και ιδιωτική κατανάλωση, η αύξηση της παραγωγικότητας σε ορισμένους κλάδους της κυπριακής οικονομίας, η απελευθέρωση ορισμένων αγορών, η αξιοποίηση της αγοράς των βαλκανικών χωρών για εξαγωγές και επενδύσεις, οι εισροές από τα Κοινοτικά διαρθρωτικά ταμεία.

4.3 Ιδεολογικές διαφωνίες και οικονομική κρίση

Εκτός από τις διαφωνίες σχετικά με τα πραγματικά οφέλη της ΟΝΕ, υφέρπει ακόμη μία ιδεολογική σύγκρουση των σχολών σκέψης της οικονομικής θεωρίας, ορμώμενη από τις δυσλειτουργίες του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος, και κατ' επέκταση, του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου.

Έτσι, οι ιδέες των κλασικών και κυρίως του Adam Smith προκάλεσαν την επανάσταση του οικονομικού φιλελευθερισμού και αντικατέστησαν τις ιδέες του μερκαντιλισμού. Ο μαρξισμός έθεσε σε αμφισβήτηση τη φιλελεύθερη προσέγγιση και δημιούργησε ένα νέο δόγμα μέσα από την κριτική στη λειτουργία του καπιταλισμού. Μετά το 1870, στο γερμανόφωνο χώρο, γνωστή είναι η οικονομολογική μεθοδολογική διαμάχη μεταξύ της ιστορικής σχολής του Gustav von Schmoller και της νέας Αυστριακής σχολής της οριακής χρησιμότητας και, εν συνεχεία, των οικονομικών διακυμάνσεων του Carl Menger και των βασικών διαδόχων του όπως οι Ludwig von Mises, Friedrich August von Hayek και Murray Rothbard στις ΗΠΑ. Η νεοκλασική μέθοδος του υποκειμενισμού, του οικονομικού ατομικισμού και της χρησιμότητας του Homo Economicus, καθώς και των διαχρονικά ισχυόντων οικονομικών νόμων (όπως π.χ. της προσφοράς και ζήτησης) στο πλαίσιο του τέλει ανταγωνισμού αναπτύχθηκε συγχρόνως και ανεξάρτητα και από άλλους στοχαστές όπως τους Hermann Heinrich Gossen, Leon Walras και William Stanley Jevons. Η οικονομική κρίση του 1929 προκάλεσε την έντονη αμφισβήτηση του νεοκλασικού υποδείγματος και την ανάδυση των ιδεών του John Maynard Keynes, του λεγόμενου κεϋνσιανισμού ως του κυρίαρχου ερμηνευτικού και οικονομικοπολιτικού υποδείγματος. Η πνευματική παράδοση του Keynes συνεχίστηκε από τους Μετα-Κεϋνσιανούς στο Κέμπριτζ και τους

Νέο-κεϋνσιανούς, κυρίως στις ΗΠΑ. Ο κεϋνσιανισμός υπήρξε το κυρίαρχο οικονομικό δόγμα πριν από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960. Μετά την εμφάνιση του στασιμοπληθωρισμού και την αποτυχία της κεϋνσιανής οικονομικής πολιτικής στις αρχές της δεκαετίας του 1970 εκτοπίστηκε από μια νέα επανάσταση, αυτής του μονεταρισμού, με βασικό εκφραστή τον Milton Friedman και άλλων συνεχιστών της συγγενικής νεοκλασικής παράδοσης. Ο μονεταρισμός και η φιλελεύθερη νεοκλασική προσέγγιση σφράγισαν σε μεγάλο βαθμό την οικονομική έρευνα και την οικονομική πολιτική για μια ολόκληρη τριακονταετία.

Η διαμάχη μεταξύ της κεϋνσιανής, μονεταριστικής, αυστριακής, νεοκλασικής και μαρξιστικής σχολής συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Συνεπώς, δεν θα πρέπει να εκπλήσσει το γεγονός ότι και στην περίπτωση της σύγχρονης κρίσης, η οποία ξεκίνησε ως χρηματοπιστωτική κρίση μετά την κατάρρευση της φούσκας των ακινήτων στις ΗΠΑ, διαδόθηκε διεθνώς και είχε ως συνέπεια την μεγαλύτερη ύφεση στην παγκόσμια οικονομία μετά την κρίση του 1929, διατυπώθηκαν διαφορετικές απόψεις, έντονα αποκλίνουσες είναι οι απόψεις των οικονομολόγων στα ζητήματα της ερμηνείας των αιτιών και των επιπτώσεων της κρίσης, των μηχανισμών διάδοσής της αλλά και στο ζήτημα της αντιμετώπισής της. Για παράδειγμα όπως και στην περίπτωση της κρίσης του 1929, οι εκπρόσωποι της αυστριακής σχολής θεωρούν ως βασικό αίτιο της κρίσης την πολιτική φθηνού χρήματος της Αμερικάνικης Ομοσπονδιακής τράπεζας (FED), η οποία διευκόλυνε την κερδοσκοπία στα ακίνητα και θεωρούν ότι η ύφεση που ακολούθησε είναι φυσική συνέπεια και διορθωτική εξέλιξη (Tempelman, 2010). Η μαρξιστική σχολή θεωρεί ότι η κρίση είναι μια ακόμη απόδειξη για τις αστάθειες του καπιταλισμού, τη κερδοσκοπική λειτουργία των αγορών καθώς και της άνιση κατανομής των εισοδημάτων υπέρ των κερδών και κατά της κατανάλωσης (Kotz, 2009). Για τους κεϋνσιανούς η κρίση οφείλεται στην απουσία του ρυθμιστικού ρόλου του κράτους στις χρηματοπιστωτικές αγορές, στις ατέλειες των αγορών καθώς και στην πτώση της συνολικής ζήτησης, λόγω και των διεθνών ανισορροπιών (Krugman, 2009). Για τους εκπροσώπους της θεσμικής οικονομικής η κρίση δεν είχε προκύψει εάν λειτουργούσαν αποτελεσματικά οι οικονομικοί και πολιτικοί θεσμοί, ενώ για τη ψυχολογική -συμπεριφορική οικονομική οφείλεται πρωτίστως σε μη ορθολογικές, υπερβολικά ριψοκίνδυνες συμπεριφορές καθώς και στη συμπεριφορά «αγέλης» πολλών επενδυτών.

Η κυρίαρχη οικονομική θεωρία των τελευταίων ετών, ο νεο-φιλελευθερισμός, προέταξε την αυτορύθμιση και την ισορροπία των αγορών εκ των έσω, χωρίς τον κρατικό

παρεμβατισμό σε οικονομία και κοινωνία (πολλαπλές ρυθμίσεις τωναγορών, η υψηλή φορολογία, οι κρατικές δαπάνες, ο εξωτερικός προστατευτισμός κλπ). Κατά συνέπεια : «... το κράτος θα πρέπει να αποσυρθεί από την οικονομία μέσω ενός ευρύτατου προγράμματος απορρυθμίσεων και να αφήσει στους μηχανισμούς της αγοράς, στην «αόρατο χείρα» να ρυθμίζει τον οικονομικό βίο.» (Κότιος–Γαλανός, 2010). Εξάλλου, βαθιά ριζωμένη στους νεοφιλελεύθερους οικονομολόγους είναι η πεποίθηση ότι οι κρίσεις οφείλονται στην αποτυχία της πολιτικής και όχι των αγορών (policyfailureversusmarketfailure). Σύμφωνα με την κυρίαρχη νεοκλασική ιδεολογία, η οικονομία της αγοράς μπορεί να λειτουργεί στο κενό, είναι ταυτόσημη με την αρρυθμιστη αγορά, χωρίς θεσμούς, με εμμονές στον ιδεολογικό πουριτανισμό (Acemoglu, 2009). Με άλλα λόγια, πολλοί θεωρούν ότι η εξιδανίκευση των αγορών και ο νεοφιλελεύθερος φανατισμός επέτρεψαν την υπερδιόγκωση του χρηματοπιστωτικού τομέα (financialization) και τη δημιουργία πλασματικού οικονομικού πλούτου.

Επίσης, μια σημαντική πτυχή της κρίσης αναφέρεται στους λεγόμενους «ηθικούς κινδύνους» (Enste, 2009). Ένα μείζον πρόβλημα έχει να κάνει με τη συμπεριφορά του μάνατζμεντ πολλών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και κεφαλαίων υψηλού κινδύνου (Hedgafunds). Τα υψηλά κίνητρα για αποδόσεις, σε συνδυασμό με τη διχοτόμηση αυτού που λαμβάνει τις αποφάσεις (μάνατζερ) και αυτού που φέρει τον κίνδυνο (μέτοχος, επενδυτής, φορολογούμενος) επέτρεψε την ανάληψη υψηλών κινδύνων όπως ήταν οι επισφαλείς στεγαστικές πιστώσεις και οι επενδύσεις σε «τοξικά» χρεόγραφα, αλλά και σε κρατικούς τίτλους χωρών με σημαντικό ύψος δημόσιου χρέους. Επενδυτικοί κίνδυνοι που αποδίδουν άμεσα υψηλά boni και όχι μακροπρόθεσμες αποδόσεις, προκάλεσαν την κατάρρευση πολλών χρηματοπιστωτικώνιδρυμάτων (Eichengreen, 2009). Επιπροσθέτως, η μηχανική εκτίμησης κινδύνων έγινε τόσο πολύπλοκη, ώστε οι ρυθμιστικές και εποπτικές αρχές να μην τα κατανοούν και να αποδέχονται τις εκτιμήσεις κινδύνου που διενήργησαν και παρουσίασαν οι τράπεζες.

Η σημερινή κρίση απεκάλυψε ακόμη και άλλες δομικές δυσλειτουργίες του διεθνούς οικονομικού συστήματος. Καταρχάς διατυπώθηκε η άποψη ότι η κρίση δεν ήταν δυνατό να αναλυθεί επαρκώς επειδή δεν υπάρχουν τα κατάλληλα ερμηνευτικά εργαλεία, καθώς οινεοκλασικοί δεν σκέφτονται σε συνολικές συστημικές κατηγορίες, δηλαδή δεν λαμβάνουν υπόψη άλλες διαστάσεις (πολιτικές, κοινωνικές, ψυχολογικές) του οικονομικού συστήματος. Επίσης, δεν υπάρχουν αναλυτικά υποδείγματα για την πρόβλεψη και ερμηνεία της σύγχρονης κρίσης, δεν υπήρξαν υποδείγματα που να

ενσωματώνουν επαρκώς πραγματικές ανθρώπινες συμπεριφορές, το κατά τον Keynes και τους Akerlof και Shiller «ζωικό ένστικτο», όπως εμπιστοσύνη ή έλλειψη αυτής, διαφθορά ή κακή πίστη, νομισματική πλάνη, συμπεριφορά «αγέλης», απληστία, αλτρουισμός κ.α., δηλαδή ανορθολογικές συμπεριφορές και μη οικονομικά κίνητρα που ασκούν τη μεγαλύτερη επίδραση στις οικονομικές αποφάσεις (Akerlof και Shiller, 2009). Ακόμη, η έντονη μαθηματικοποίηση της οικονομικής επιστήμης προκάλεσε την παραμέληση της πολυπλοκότητας των οικονομικών φαινομένων, και της αλληλεπίδρασης μεταξύ οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών φαινομένων. Άλλωστε, με την καθιέρωση του πλασματικού προτύπου του Homo Economicus, αγνοήθηκε η πραγματική ανθρώπινη φύση.

Όμως, παρά τις άνω διχογνωμίες και ευθύνες της οικονομικής επιστήμης και των ερμηνευτών της, δεν πρέπει να παραλειφθούν οι δυσοίωνες προβλέψεις διάφορων οικονομολόγων σχετικά με την εξέλιξη της παγκόσμιας οικονομίας. Ο Bezemer (2009) αναφέρει 12 οικονομολόγους, στην πλειοψηφία τους καθηγητές πανεπιστημίου, οι οποίοι προειδοποίησαν στο διάστημα 2005-2007 για τους κινδύνους από μια πιθανή κατάρρευση της αγοράς ακινήτων στις ΗΠΑ. Μεταξύ αυτών εξέχουσα θέση έχουν οι Roubini (2006) και Shiller (2005), ενώ θα πρέπει να προστεθούν οι οικονομολόγοι της Τράπεζας Διεθνών Διακανονισμών (BIS), του μόνου διεθνούς οργανισμού που σε πολλές δημοσιεύσεις τους αναφέρθηκαν στους κινδύνους κατάρρευσης των χρηματοπιστωτικών αγορών. Το ίδιο ισχύει και για τους οικονομολόγους του Ινστιτούτου Ludwig Von Mises στις ΗΠΑ, οι οποίοι διείδαν στην νομισματική επέκταση των ΗΠΑ το αίτιο του υπερδανεισμού στον ιδιωτικό τομέα και τον κίνδυνο μιας φούσκας (Lehmann-Waffenschmidt και Kompre, 2010). Όλες οι προβλέψεις, όμως, αναφέρονταν στους κινδύνους για την οικονομία των ΗΠΑ. Ουδείς δεν αναφέρθηκε στους κινδύνους για την παγκόσμια οικονομία.

Όσον αφορά την μαθηματικοποίηση των οικονομικών, υπάρχουν υπέρ και κατά. Στα κατά συμπεριλαμβάνονται ο συχνά υπερβολικός βαθμός αφαίρεσης από την πραγματικότητα, η κατασκευή ιδεατών κόσμων που δεν έχουν σχέση με την πραγματική οικονομία, οι γενικευμένες συνεπαγωγές, η αδυναμία κατανόησής τους από τους φορείς λήψης αποφάσεων, η αδυναμία μέτρησης πολιτικών, κοινωνικών, θεσμικών και ψυχολογικών παραμέτρων, που επηρεάζουν τις οικονομικές διεργασίες. Από την άλλη, όμως, δεν είναι δυνατή η εγκατάλειψη των μαθηματικών από την οικονομική ανάλυση. Τα μαθηματικά, συνιστούν ένα απολύτως αναγκαίο διαγνωστικό εργαλείο, χωρίς το οποίο είναι αδύνατη η επαλήθευση ή η διάψευση θεωρητικών υποθέσεων και η

κατανόηση της οικονομίας. Η αφαιρετική μέθοδος ανάλυσης είναι αναγκαία δεδομένου ότι η ολιστική ανάλυση δεν είναι εφικτή με καμία μέθοδο. Η οικονομική δεν διαθέτει το πείραμα ή τη δυνατότητα κατασκευής ενός αντι-κόσμου. Για το λόγο αυτό είναι χρήσιμες οι στατιστικές και οικονομετρικές μέθοδοι στην μακροοικονομική ανάλυση και στην ανάλυση επιπτώσεων μέτρων οικονομικής πολιτικής.

Η οικονομική θεωρία διαθέτει εργαλεία για την ανάλυση και διαχείριση των κρίσεων. Καταρχάς, παρά την όποια διχογνωμία για τα αίτια των κρίσεων, υπάρχουν πολλαπλές επιστημονικές συμβολές στην έρευνα όλων των μορφών κρίσεων (Kindleberger 2005, Κότιος 1999). Νεότερες θεωρίες, όπως του εντολέα - εντολοδόχου, των κινήτρων, της ασυμμετρικής πληροφόρησης και της οικονομικής της συμπεριφοράς προσφέρουν σημαντικά εργαλεία ανάλυσης. Ιδιαίτερα, η συμπεριφορική - ψυχολογική οικονομική, έχει αποδείξει ότι οι άνθρωποι συχνά είναι υπερβολικά σίγουροι για τις ικανότητές τους και τείνουν να προεκτείνουν στο μέλλον πρόσφατες τάσεις, προκαλώντας έτσι υπερβολικές αποκλίσεις στις τιμές συναλλάγματος, μετοχών και χρεογράφων (Kahneman και Tversky, 1979), Shleiffer και Summers 1990). Ασφαλώς, λείπει μια συνολική προσέγγιση που να τα ενσωματώνει, χωρίς δογματισμούς, στην ανάλυση των χρηματοπιστωτικών αγορών.

4.4 Εναλλακτικές λύσεις και άμεσες προτάσεις πολιτικής

Στην Ευρωζώνη, κατά τα δέκα έτη λειτουργίας της, διαμορφώθηκαν σημαντικές μακροοικονομικές ανισοροπίες (Deutsche Bundesbank 2010a) και αποκλίνουσες ανταγωνιστικότητες (European Commission 2010b). Στην Ελλάδα και στις άλλες χώρες της περιφέρειας παρατηρήθηκαν ισχυρή ανάπτυξη της εσωτερικής ζήτησης, συγκριτικά υψηλότερες τιμές, διάβρωση της ανταγωνιστικότητας τιμών και κατ' επέκταση ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (Arghyrou και Chortareas 2008, Schrader και Laaser 2010). Αυτές οι χρόνιες ανισοροπίες αντικατοπτρίζουν στο μεγαλύτερο βαθμό τις εσωτερικές. Η σύγχρονη χρηματοπιστωτική κρίση αποκάλυψε και το άλλο μεγάλο έλλειμμα, αυτό των εξωτερικών συναλλαγών και της ανταγωνιστικότητας. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των διπλών ελλειμμάτων και μια στενή αλληλεπίδραση: μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα προκαλούν αύξηση της εσωτερικής ζήτησης, αύξηση τιμών και εν κατακλείδι αύξηση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Στο τελευταίο μέρος της εργασίας, θα παρουσιαστεί συνοπτικά ένα σύμπλεγμα προτάσεων οικονομικής πολιτικής για την Ευρωζώνη και την Ελλάδα. Σύμφωνα με την

άποψη του γράφοντα, οι συγκεκριμένες προτάσεις δεν υφίστανται στο επίπεδο επιλογής καθορισμένου οικονομικού δόγματος, αλλά στη βάση επιλογής του οικονομικά και πολιτικά ορθού. Η επιλογή των εναλλακτικών προτάσεων έγινε με γνώμονα την σταθεροποίηση του κλίματος πανευρωπαϊκά, την διάσωση της Ευρωζώνης και την επαναλειτουργία της ελληνικής οικονομίας.

5. Ευρωζώνη και κρίση

5.1 Κριτική στην ασκούμενη πολιτική

Καθώς η Ευρωπαϊκή οικονομική κρίση βαθαίνει, η ένωση έρχεται επίσης με μια σειρά από παραπληρωματικές κρίσεις, που απορреύουν η μια από την άλλη. Εν πρώτοις, η ΕΕ βιώνει μια δημοσιονομική κρίση η οποία, αν και έχει άμεσα σχεδόν συσχετιστεί προσφάτως με την Ελλάδα, κλονίζει γενικότερα τον Ευρωπαϊκό νότο. Κατά τον δεύτερο γίνεται αισθητή μια κρίση ανταγωνισμού μεταξύ των χωρών της ευρωζώνης, απόρροια των ελλειμμάτων και των ανισοτήτων στα εμπορικά ισοζύγια τους. Ταυτόχρονα μάλιστα η τραπεζική κρίση, απότοκο κυρίως της ανεπαρκούς επιτήρησης και του ανεπαρκούς ελέγχου των τραπεζών και των χρηματαγορών. Τα ιστορικά χαμηλά επιτόκια που ακολούθησαν την εισαγωγή του ευρώ σε πολλά κράτη μέλη, είχαν ως συνέπεια να λαμβάνονται δάνεια με μεγάλη επιπολαιότητα και να διογκώνεται ο κρατικός μηχανισμός όλο και περισσότερο. Και όλες οι υπόλοιπες κρίσεις καθρεφτίζονται στην πολιτική κρίση.

Οι πολλαπλές αυτές κρίσεις που απειλούν σήμερα την ΕΕ έχουν καταστήσει σαφές ότι η ανταγωνιστικότητα των κρατών της ευρωζώνης παρουσιάζει μεγάλες παρεκκλίσεις. Τόσο το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας σε πολλές περιπτώσεις, όσο και οι δημοσιονομικοί εκτροχιασμοί των οικονομιών και το μη βιώσιμο χρέος, έχουν οδηγήσει σε βαθύτατες μακροοικονομικές ανισοροπίες του ευρώ ανάμεσα στις πλεονασματικές και πιο ανταγωνιστικές χώρες του Ευρωπαϊκού Βορρά από την μια, και τις ελλειμματικές, λιγότερο ανταγωνιστικές χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου από την άλλη. Την ίδια ώρα, αμφίβολο παραμένει τα κατά πόσο οδεύουμε προς την έξοδο από την κρίση χρέους, όταν η «κοινή» οικονομική πολιτική του Οργανισμού δεν φαντάζει και τόσο «κοινή», ενώ ο πολυσυζητημένος πανευρωπαϊκός μηχανισμός εποπτείας των τραπεζών – ο οποίος αναμένεται να ενσωματώσει τους ήδη υπάρχοντες αντίστοιχους εθνικούς μηχανισμούς – δεν πρόκειται να αποτελέσει εύκολο εγχείρημα. ⁽¹²⁾

Ενόςω κυριαρχούν οι πιο πάνω συνθήκες, οι ασκήσεις αισιοδοξίας εκ μέρους Βρυξελλών φαντάζουν μάταιες στα μάτια του απλού πολίτη, ο οποίος γίνεται σήμερα μάρτυρας της κατάρρευσης του Ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα διαρκώς να κλονίζεται η εμπιστοσύνη του στους Ευρωπαϊκούς θεσμούς. Γεγονός είναι ότι το μνημονιακό μοντέλο δεν οδηγεί στη ΕΕ εκτός της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Τόσο οι περικοπές, όσο και η συγκράτηση δαπανών στα κράτη – μέλη που έχουν επιβάλει τα αυστηρά δημοσιονομικά αυτά μέτρα, φαίνεται να έχουν καταστήσει την Τρόικα μέρος του προβλήματος της οικονομικής ύφεσης και όχι μέρος της λύσης. Είναι εξαιρετικά αμφίβολο κατά πόσο η ανάκαμψη μπορεί να συντελεστεί μέσα από μέτρα αυστηρής λιτότητας όπως εκτιμάται μέχρι σήμερα, και κατά πόσο τα μέτρα αυτά αποτελούν την «συνολική λύση» του προβλήματος – «thecomprehensivesolution», όπως συχνά ακούγεται δημοσίως από τα όργανα της ΕΕ.

5.2 Νομισματική Ένωση Χωρίς Οικονομική Ένωση

Η ΕΕ απέτυχε να αναγνωρίσει έγκαιρα τις «συστηματικές διαστάσεις» του προβλήματος. Είναι πλέον σαφές – εκ του αποτελέσματος – ότι μια κοινή νομισματική πολιτική. Και εδώ ακριβώς εντοπίζεται το μεγαλύτερο θεσμικό πρόβλημα του Οργανισμού. Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ), η οποία θεσπίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 90' με την Συνθήκη του Μάαστριχτ, προϋπέθετε μια νομισματική ένωση, κτισμένη γύρω από το μοντέλο της ευρωζώνης και με επικεφαλής της Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ). Δεν προϋπέθετε όμως πρακτικά οικονομική ένωση. Μια οικονομική ένωση με την έννοια τόσο της δημοσιονομικής ένωσης όσο και της τραπεζικής ένωσης: δύο πολύ βασικά – όπως και εκ των υστέρων αποδείχτηκε – γνωρίσματα ενός ορθού οικονομικού μοντέλου.

Τόσο ο Ντελόρ, όσο και οι άλλοι εμπνευστές της ΟΝΕ, πίστεψαν ότι η οικονομική ένωση θα ακολουθούσε αυτόματα τη νομισματική ενοποίηση. Αντίθετα όμως οι κυβερνήσεις των κρατών – μελών της ευρωζώνης δεν ένιωθαν την πίεση να προχωρήσουν με το εγχείρημα της περαιτέρω οικονομικής συνοχής, ενός οι οικονομίες τους βίωναν τους καρπούς της ΟΝΕ και της εισαγωγής του κοινού νομίσματος. Η πεποίθηση ήταν ότι η περαιτέρω ελευθερία διακίνησης κεφαλαίων θα οδηγούσε σε περισσότερες επενδύσεις στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής περιφέρειας (κυρίως λόγω του χαμηλού εργατικού κόστους) και έτσι η σύγκλιση των οικονομιών θα αποτελούσε ένα φυσικό επακόλουθο. Η πιο πάνω προσέγγιση όμως υπερεκτιμά την σημασία της ελεύθερης διακίνησης κεφαλαίων και παραγνωρίζει άλλες προϋποθέσεις. Η ανάπτυξη δεν είναι αποκλειστικά και μόνο θέμα οικονομικό που προέρχεται απλά

από την εισροή επενδυτικών κεφαλαίων σε μια χώρα. Η ανάπτυξη προϋποθέτει και άλλων μορφών μεταρρυθμίσεις, όπως για παράδειγμα σε κρατικούς μηχανισμούς, στην δημόσια διοίκηση κτλ. ⁽¹³⁾

Όσον αφορά στον τραπεζικό τομέα, υπήρχε η πεποίθηση ότι το έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών δεν θα ξέφευγε από κάποια επιτρεπτά όρια, αφού η υπέρβαση του θα οδηγούσε, λογικά σχεδόν αυτόματα, τις τράπεζες σε μη άλογη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων. Κάτι τέτοιο σίγουρα δεν έγινε. Ακόμα και όταν οι τράπεζες δεν ήταν πια σε θέση να δανείζονται από άλλες τράπεζες, ο κρατικός παρεμβατισμός μπήκε στο παιχνίδι και με δικό τους δανεισμό τα κράτη στήριξαν το τραπεζικό σύστημα. Αυτό δημιούργησε τεράστια δημόσια χρέη τα οποία απλά μεγάλωσαν το χάσμα των ανισοτήτων μεταξύ των κρατών.

Τα πιο πάνω αποτελέσματα δεν ήταν ποτέ μέρος του οράματος για ένα κοινό νόμισμα. Τόσο στην έκθεση Ντέλντορ (Delorsreport) του 1989. Όσο και στον προκάτοχο της, την έκθεση Βέρνερ (Wernerreport) του 1970, η οικονομική ένωση αποτελούσε, θεωρητικά τουλάχιστον, βασική προϋπόθεση στην νομισματικής ένωσης. Όταν όμως τα γεωπολιτικά συμφέροντα μπήκαν ενεργά στο παιχνίδι στις αρχές της δεκαετίας του 90', το Παρίσι άσκησε ιδιαίτερες πιέσεις για την ολοκλήρωση της Συνθήκης της ΕΕ και την δημιουργία του κοινού νομίσματος, φοβούμενοι κυρίως την επικείμενη κυριαρχία της Γερμανίας μετά την ενοποίηση της χώρας. Εν μέσω πιέσεων, αλλά και ενός αγώνα δρόμου να υιοθετηθεί το ευρώ πριν την Ανατολική Διεύρυνση του 2004, πολλά ζητήματα παρέμειναν εκκρεμή ως προς το μακροοικονομικό κομμάτι των διαπραγματεύσεων. Οι ανισότητες μεταξύ των οικονομιών των κρατών μελών που υιοθέτησαν το ευρώ ήταν σίγουρα εμφανές, όπως ήταν και οι παρεκκλίσεις στην μακροοικονομική τους πολιτική. Επιπρόσθετα, εκτός του ότι δεν θεσπίστηκε μια κεντρική δημοσιονομική αρχή για να διατηρεί εποπτεία, δεν τέθηκε ούτε αυστηρή δημοσιονομική πειθαρχία. Αντίθετα, οι δείκτες του Μάαστριχτ άφηναν αρκετό περιθώριο διακύμανσης στα διάφορα οικονομικά κριτήρια τα οποία σχεδιάστηκαν για να ελέγχουν. Αυτό ξεκάθαρα αντικατόπτριζε τον βαθμό πολιτικών συμβιβασμών που έγιναν. ⁽¹⁴⁾

5.3 Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και Δημοσιονομικός Έλεγχος

Η ΟΝΕ δεν είχε τις βάσεις για ένα θεσμικό μηχανισμό ο οποίος να επαναφέρει οικονομική σταθερότητα σε περίοδο κρίσης και να προσελκύσει επενδυτικά κεφάλαια σε περιόδους αβεβαιότητας των αγορών. Η απουσία ενός Ευρωπαϊκού οίκου αξιολόγησης είναι μια σοβαρότητα, για παράδειγμα, έλλειψη της οποίας μπορεί

σήμερα κάποιος να κατανοήσει τη σημασία. Καθώς το κόστος δανεισμού έπεσε δραματικά μετά την υιοθέτηση του ευρώ, ακολουθώντας τα ιστορικά χαμηλά επιτόκια της Γερμανίας, τα νέα κράτη μέλη απέκτησαν πρόσβαση σε τεράστια κεφάλαια και άρχισαν να δανείζονται ανεξέλεγκτα. Ερήμην ενός Ευρωπαϊκού οίκου αξιολόγησης, ο κίνδυνος και η αβεβαιότητα που προκαλούσε ο ανεξέλεγκτος αυτός δανεισμός, δεν εκτιμήθηκε ορθά. Οι κυβερνήσεις βρέθηκαν με συσβάστακτα χρέη και το μοναδικό θεσμικό όργανο της ευρωζώνης – ΕΚΤ – δεν ήταν σε θέση να αντιμετωπίσει την κατάσταση.

Πέραν του ότι δεν υπήρχε ένας Ευρωπαϊκός μηχανισμός σταθερότητας και έπρεπε άμεσα να θεσπιστεί αυτό το πλαίσιο, η απουσία μιας ενιαίας δημοσιονομικής αρχής έγινε ιδιαίτερα αισθητή. Η ΕΚΤ δεν ήταν σε θέση να ακολουθήσει μια νομισματική πολιτική, όπως έπραξε για παράδειγμα η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ. Αντίθετα με την περίπτωση της ΕΚΤ, η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ μπορούσε να βασιστεί στην Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση της χώρας για δημοσιονομικό έλεγχο, τόσο βραχυπρόθεσμα, όσο και μακροπρόθεσμα. Τέτοιου είδους θεσμοί παραμένουν άγνωστοι στην περίπτωση της ΕΕ.

Σήμερα η ΕΚΤ, όχι μόνο δεν είναι σε θέση να αποτρέψει την χρεοκοπία καταφεύγοντας στην εκτύπωση νέου χρήματος και στον καθισυχασμό των αγορών, αλλά είναι και αμφίβολο αν μια παρόμοια ενέργεια από το κατ' εξοχήν οικονομικό όργανο της ΕΕ είναι θεμιτή. Στόχος της ΕΚΤ δεν είναι ο καθισυχασμός των αγορών και η γρήγορη έξοδος από την κρίση. Είναι η δημιουργία πιέσεων προς τις Εθνικές κυβερνήσεις για να πραγματοποιήσουν μεταρρυθμίσεις, ιδιαίτερα προς τις κυβερνήσεις του Ευρωπαϊκού νότου, που χαρακτηρίζονται υπό υστερήσεις στην οργάνωση της δημόσιας διοίκησης τους, αναποτελεσματικότητα στην προσφορά κρατικών ομολόγων στην πρωτογενή αγορά. Ενόσω το κράτος μέλος συμμορφώνεται με τους όρους ενός προσυμφωνημένου προγράμματος διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, η εισροή κεφαλαίων με την μέθοδο αυτή (την αγορά ομολόγων των «προβληματικών» χωρών) θα συνεχίζεται. Τα κράτη βέβαια θα πρέπει εξ αρχής να υποβάλει αίτηση και να συνυπογράψει συμφωνία για εξωτερική παρακολούθηση των μεταρρυθμίσεων τους.

Αναντίλεκτα, τα νέα αυτά δεδομένα ενδυναμώνουν την ΕΚΤ, δίνοντας της περισσότερες αρμοδιότητες. Στο τέλος της ημέρας όμως, αυτό που ξεκάθαρα διαφαίνεται είναι η αποτυχία των ηγετών της Ευρωζώνης να προβούν σε μια έγκαιρη

διάγνωση και αντιμετώπιση της κρίσης τα τελευταία δύο χρόνια. Η βραδύτητα η οποία απέδειξαν επιδείνωσε την κατάσταση, αφού διαφάνηκε σε όλο το μέγεθος το πρόβλημα της έλλειψης μηχανισμών για την πρόληψη, την διαχείριση και την επίλυση των κρίσεων στην Ευρωζώνη.

5.4 Ευρωπαϊκή Τραπεζική Ένωση με Ενιαία Εποπτική Αρχή

Είναι σαφές ότι ο απλός οικονομικός συντονισμός δεν είναι αρκετός. Για την επιβίωση της ευρωζώνης είναι σημαντικό να αποκατασταθεί της ασφάλειας. Όλα αυτά χάθηκαν στην ΕΕ, επειδή ακριβώς παρόλη την ανάπτυξη και την αυξανόμενη διασυννοριακή δράση των τραπεζών, η εποπτεία των δραστηριοτήτων τους παραμένει εθνική υπόθεση. Εδώ ακριβώς εντοπίζεται η μεγαλύτερη ίσως από τις αδυναμίες του ευρωζωνικού συστήματος, μιας και τόσο το ενιαίο νόμισμα, όσο και χρηματοπιστωτική ολοκλήρωση, κατέστησαν την ζώνη του ευρώ ιδιαίτερα ευάλωτη έναντι των κρίσεων, αφού διαμορφώνεται ένα σχήμα ντόμινο μεταξύ κρατών.

Η λύση που σήμερα προτείνεται είναι η δημιουργία μιας ενιαίας εποπτικής αρχής των τραπεζών, δίνοντας έτσι στην ΕΚΤ νέες αρμοδιότητες και καθήκοντα. Πιστεύεται ότι ένας τέτοιος χρηματοπιστωτικός μηχανισμός θα παρέχει μεγαλύτερη προστασία και εγγύηση των καταθέσεων, καθώς και θέσπιση κεφαλαιακών απαιτήσεων για τις τράπεζες. Το σημερινό θεσμικό πλαίσιο της καθώς και θέσπιση κεφαλαιακών απαιτήσεων για τις τράπεζες. Το σημερινό θεσμικό πλαίσιο της ΕΕ απέτυχε στον τομέα αυτό. Και με την σειρά της η χρηματοπιστωτική κρίση που επήλθε εξελίχθηκε σε πολιτική κρίση εμπιστοσύνης των Ευρωπαϊκών πολιτών προς τα θεσμικά όργανα της ΕΕ.

(15)

6. Συμπεράσματα

Η ΕΕ βρίσκεται σε κρίση της οποία πρέπει να κατανοήσουμε. Πρωτίστως, χρειάζεται να συζητήσουμε τους λόγους που οδήγησαν σε αυτή. Συνήθως οι συζητήσεις για το μέλλον της Ευρώπης αρχίζουν από τους στόχους και τα οράματα. Θεωρούμε ότι απαιτείται περισσότερος χρόνος συζήτησης για τα αίτια αυτής της κρίσης. Η ΕΕ βρίσκεται σήμερα μπροστά σε κρίσιμα διλήμματα που θα καθορίσουν το μέλλον της ως περιφερειακός οργανισμός κρατών αλλά και ως διεθνής δρώντας. Αδυνατεί όμως να πάρει τις αναγκαίες αποφάσεις που θα της επιτρέψουν να περάσει στο μέλλον. Στον 21^ο αιώνα η ΕΕ έχει να επιλέξει ανάμεσα σε δύο επιλογές. Είτε θα μετεξελιχθεί σε ένα δυναμικό οργανισμό που θα πρωταγωνιστήσει στη διαμόρφωση της νέας διεθνούς οικονομικής και πολιτικής τάξης είτε θα περιοριστεί σε δευτερεύοντα ρόλο. Μερικού,

ίσως, να ικανοποιούνται με μια ενδιασμένη λύση, όπου η ΕΕ θα είναι ενίοτε πρωταγωνιστής και ενίοτε παρατηρητής. Η «ενδιασμένη οδός», όμως περιορίζει τις δυνατότητες της Ένωσης και φαίνεται να οδηγεί σε σκέψεις διαφοροποιημένες ολοκλήρωσης ή και αποσύνθεσης. Τα βαθύτερα αίτια της κρίσης πηγάζουν από αυτή την αναποφασιστικότητα για το μέλλον. Από τη μία, τα κράτη μέλη της ΕΕ δεν μπορούν να συμφωνήσουν σε ένα νέο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας και ανάπτυξης. Από την άλλη, οι πολίτες της ΕΕ αμφισβητούν τη δυνατότητα της Ένωσης να λειτουργήσει ως ένας συλλογικών φορέας προστασίας των κοινωνικών και πολιτικών τους δικαιωμάτων. Η ΕΕ, λοιπόν, αντιμετωπίζει, πέραν από την οικονομική κρίση, μια θεσμική κρίση και μια κρίση εμπιστοσύνης. Η οικονομική κρίση μπορεί να γίνει κατανοητή μόνο μέσα από την κατανόηση της πολιτικής και θεσμικής κρίσης.

7. Παραπομπές

- (1) Δονάτος Παπαγιάννης «Ευρωπαϊκό Δίκαιο» Αθήνα 2011
- (2) «Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτική», Νίκος Μούσης Αθήνα 2011
- (3) Β. Χριστάκης – Μ. Πετράκης , «Νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης», μετά την συνθήκη της Λισαβόνας, Νομική Βιβλιοθήκη , έκδοση 2010
- (4) Παναγιώτης Κανελλόπουλος «Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης Συνθήκη της Λισαβόνας»
- (5) Ευγενία Ρ Σαχιπεκίδου «Ευρωπαϊκό Δίκαιο
- (6) Γ.Ε.Φ Καλαβρός – Θ.Γ. Γεωργόπουλος. «Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης» Ουσιαστικό Δίκαιο. Νομική Βιβλιοθήκη ΑΕΒΕ 2010
- (7) Ευγενία Ρ. Σαχιπεκίδου «Ευρωπαϊκό Δίκαιο»
- (8) Δονάτος Παπαγιάννης «Ευρωπαϊκό Δίκαιο», Αθήνα 2011
- (9) Α. Αιμιλιανίδης – Γ. Κέντας – Μ. Κοντος , «Η Ευρωπαϊκή Ένωση μπροστά στο μέλλον», Power Publishing, Λευκωσία 2007
- (10) ΚΟΤΙΟΣ Α., ΓΑΛΑΝΟΣ Γ. 2010 , Κριση της Οικονομίας ή Κρίση της Οικονομικής Επιστήμης : Μύθοι και Πραγματικότητα ενός Δογματικού διαλόγου , Αθήνα

- (11)ΚΟΤΙΟΣ Α. 1997, Οι δύο όψεις της ΟΝΕ , Ευρωπαϊκή Παρουσία, Μηνιαία Έκδοση για την Ευρώπη , Αθήνα.
- (12)ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Θ. 1997 , Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική , Αθήνα , Εκδόσεις Ευ. Μπένου.
- (13)ΤΣΑΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗΣ Π. 2000 , Νομισματικές κρίσεις & επιστροφή στην Ονε , Ευρώ & Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, Αθήνα.
- (14)ΧΑΛΙΚΙΑΣ, 1995, Νομισματική Πολιτική : συνεχώς σε σύγκρουση με τη Δημοσιονομική Πολιτική, Οικονομικός Ταχυδρόμος.
- (15)ΑΖΑΡΙΑΔΗΣ Κ., ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Γ.Μ, ΠΙΣΣΑΡΙΔΗΣ Χ.Α, 2010, Ανάπτυξη είναι η μόνη λύση , Δεκαεπτά Προτάσεις για μία Νέα Αναπτυξιακή Στρατηγική , Αθήνα.

8. Βιβλιογραφία

Βιβλία

1. Δονάτος Παπαγιάννης «Ευρωπαϊκό Δίκαιο», Αθήνα 2011
2. Νίκος Μουσής «Ευρωπαϊκή Ένωση. Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτική», Αθήνα 2011
3. Παναγιώτης Ι. Κανελλόπουλος. «Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Συνθήκη της Λισσαβώνας»
4. Ευγενία Ρ. Σαχιπεκίδου. «Ευρωπαϊκό Δίκαιο»
5. Γ.Ε.Φ. Καλαβρός _ Θ.Γ. Γεωργόπουλος. «Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ουσιαστικό Δίκαιο». Νομική Βιβλιοθήκη. ΑΕΒΕ 2010
6. Κ. Αθανασόπουλος. «Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Αθήνα 2008
7. Α.Φ. Αιμιλιανίδης _ Γ. Κέντας _ Μ. Κόντος. «Η Ευρωπαϊκή Ένωση μπροστά στο Μέλλον». Λευκωσία Power Publishing, 2007
8. Π. Κονδύλης. «Από τον 20^ο στο 21^ο Αιώνα», Αθήνα 1998
9. Κ. Καστοριάδης. «Η Αρχαία Ελληνική Δημοκρατία και η σημασία της για μας σήμερα». Ύψιλον, Αθήνα 1999
10. ΚΟΤΙΟΣ Α., ΓΑΛΑΝΟΣ Γ. 2010 , Κριση της Οικονομίας ή Κρίση της Οικονομικής Επιστήμης : Μύθοι και Πραγματικότητα ενός Δογματικού διαλόγου , Αθήνα

11. ΚΟΤΙΟΣ Α. 1997, Οι δύο όψεις της ΟΝΕ , Ευρωπαϊκή Παρουσία, Μηνιαία Έκδοση για την Ευρώπη , Αθήνα.
12. ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Θ. 1997 , Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική , Αθήνα , Εκδόσεις Ευγ. Μπένου.
13. ΤΣΑΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗΣ Π. 2000 , Νομισματικές κρίσεις & επιστροφή στην Ονε , Ευρώ & Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, Αθήνα.
14. ΧΑΛΙΚΙΑΣ, 1995, Νομισματική Πολιτική : συνεχώς σε σύγκρουση με τη Δημοσιονομική Πολιτική, Οικονομικός Ταχυδρόμος.
15. ΑΖΑΡΙΑΔΗΣ Κ., ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Γ.Μ, ΠΙΣΣΑΡΙΔΗΣ Χ.Α, 2010, Ανάπτυξη είναι η μόνη λύση , Δεκαεπτά Προτάσεις για μία Νέα Αναπτυξιακή Στρατηγική , Αθήνα.

Διαδικτυακές πηγές

1. www.europa.eu.int
2. WORLD BANK 2010, Worldwide Indicators:
<http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.asp>
3. http://www.nytimes.com/2009/09/06/magazine/06Economic-t.html?_r=1
4. <http://nationalinterest.org/article/the-last-temptation-of-risk-3091>